

ПРОТЕСТИРАЩИЯТ
ЧОВЕК
И ХРИСТИЯНСКОТО
СЪЗНАНИЕ

СЕМЕЙСТВОТО,
АГРЕСИЯТА
И РЕЛИГИЯТА

ДИПТИХ
ЗА ХРИСТИЯНСКАТА СВОБОДА

ЦИГАНСКИЯТ ДОСТОЕВСКИ

МОЖЕЛИ
ДА СЕ ПРИЧАСТИВАМЕ,
БЕЗ ДА СМЕ СЕ
ПОМИРИЛИ

СВѢТЪ

WWW.SVET.BG

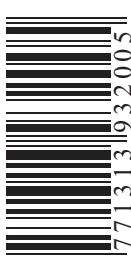
протестиращият
човек

4.00 лв.

07

ISSN 1313 - 9320

9771313932005

БР. 7/2013

ателие книжарница къща за птици

ТРАВОУЛЯВНАТА
КНИЖАРНИЦА

ателие книжарница къща за птици

София, ул. „Проф . Асен Златаров“ 22

6 р. 7/2013

Сандра Керелезова
ПРОТЕСТИРАЩИЯТ ЧОВЕК
И ХРИСТИЯНСКОТО
СЪЗНАНИЕ

4

Владета Йеромич
СЕМЕЙСТВОТО,
АГРЕСИЯТА И РЕЛИГИЯТА

20

Ивайло Иванов
ДИПТИХ
ЗА ХРИСТИЯНСКАТА
СВОБОДА

38

Маргарита Друмева
РЪЖДИВИЯТ КРЪСТ

44

Маргарита Друмева
МАТЕО МАКСИМОВ –
ЦИГАНСКИЯТ ДОСТОЕВСКИ

54

Марина Бирюкова
МОЖЕ ЛИ ДА СЕ
ПРИЧАСТИВАМЕ БЕЗ
ДА СМЕ СЕ ПОМИРИЛИ

64

Главен редактор
Илиана Александрова

Редакционна колегия
Тодор Кичуков
Андрей Романов
Мариян Стоядинов
Пламен Сибров

Дизайн и предпечат
Гергана Икономова

Разпространение
Ивайло Недков
omophor.dealer@gmail.com

Адрес на редакцията
София 1330
ул. Младежка искра 3
тел./факс: (02) 987 1655
e-mail: svet@pravoslavie.bg

Печат
Класик дизайн

В списанието
са използвани снимки на:
Диана Върголомова
Йоан Сугарев
Пламен Сибров
Иво Орешков

WWW.SVET.BG

УВОДНИ ДУМИ

ИЛИАНА АЛЕКСАНДРОВА

Оставаме ли християни, когато сме не-примирими? Как да бъдем себе си, когато сме гневни и въобще има ли оправдание политическото пристрастие в духовното пространство на православния човек.

В този брой продължаваме темата за духовните предизвикателства на общество-ните сътресения, като търсим ключа към християнското разбиране за нравственост. Да разберем дали и кога чувството ни за справедливост е противопоставено на законите на любовта. И какво изобщо място има разговорът за любовта в един обществен план, когато говорим за процеси... и престанем да виждаме, че всяка такава картина се състои от хора.

Политическите промести са изпитание не само за християнския човек, а и за всеки здравомислещ, който се опитва да остане трезъв и да управлява добрите си намерения,

ако случайно поемат грешния път, описан в поговорката.

А има ли верен път? В разговора за пътя на протестите и християнския път, отец Добромир Димитров припомня нещо много важно: „Извинето на Христос в света няма за цел да промени обществоения строй, а да преобрази и спаси света, в който са и онези, които мразим. Омразата само може да разрушава, а любовта да съзижда и променя. Ако имаме дух на любов, то той може да прониква и преобразява както живота на хората така и на обществоените институции“.

Да не погазваме човека, какъвто и да е той. Да не го погазваме не само на улицата, а най-вече в душите си. Казано на езика на философията –

човекът е винаги цел, никога средство. Казано на езика на християнското добротолюбие – да се научим да мразим греха без да преставаме да обичаме човека, който го върши. Да се борим за този човек – така се борим и за себе си. А казано с езика просто на един здрав разум, който използва и християнството, да не се отнасяме към другите по начин, който не бихме избрали за себе си.

Този број е разговор за политическа-та и духовната справедливост, за агресията и толерантността, за трудностите да простим, когато срещу нас няма покаяние, нито разкаяние, нито гори съжаление... и за неизменната необходимост да вървим към тази прошка и да я постигаме. Разговор за християнския път, който трябва да остане такъв и по пътищата на политическия протест.

Сандра **Керелезова**

протестиращият

човек

ОСТАВКА

и християнското
съзнание

*„...тахнете се от Мене всички, които
вършите неправда.“ (Лука 13:27)*

Протестиращият човек. Не само от 2011 г., когато В декемврийския си брой списание Тайм го обяви за „Човек на годината“, а още от древността той е Всепризнатият изобличител, събирателен образ на нетърпимостта срещу общество-ното лицемерие и патологичните лидерски амбиции, госадният прът в колелата на манипулативните политически кроежи, маскирани под благовидни намерения. Дали обаче този образ не се конфронтира с духовната същност на християнинна, дали всъщност не е изначално невъзможно повикът на протеста да бъде съвместен с християнския етос? Нима гневът, противоборството и често оразата, вложени в протеста срещу конкретна личност (или личности), не са драматично чужди на послушанието от любов, на усилията, които вярващият полага, за да постигне безстрастие, мир и чистота на сърцето по пътя към Бога...

Да, но... този отговор би бил някак еднопланов. Една история, запечатана в паметта на Преданието, може да ни даде и друг възможен отговор. Историята за свещи Йоан Златоуст и лозето на бедната вдовица. Един ден, докато се разхождала, Византийската императрица Евдоксия минала покрай едно лозе и поискала да опита от вече узрялото грозде. С вкусването си от плода, който явно бил достатъчно сочен и сладък, тя припознала цялото лозе като свое. То било „обожествено“ от нейното царствено присъствие и по своето „божествено“ императорско право (подкрепено от стар езически закон) тя решила да отнеме лозето от неговия собственик – една бедна вдовица. Императорският гвор предложил и добра компенсация в злато на жената, но се окказало, че тя не иска да се раздели със своето лозе. То било много ценно за нея, свързано със спомени за покойния ѝ мъж, и в нуждата си от закрила от императорското желание, тя потърсила Константинополския патриарх, който по това време бил св. Йоан Златоуст.

Можем да си представим как свещи Йоан тръгнал към гвореца, за да се среши с императрицата. Крачката му едва ли е била бавна, като перипа-

тетическа разходка, а хлопането му на дверците порти єдва ли е било изпълнено с плаха любезнот. Покоро е било решително, носейки в себе си частница от силата, с която Господ прекатурил масите на търговците в храма. Може би свещени Йоан в този момент е изпитвал някакъв благ „гняв“, който вероятно е използван като храна за неговите противници, които според житието му говорели по негов адрес, че бил гневлив, че е укорявал и обиждал в проповедите си, вместо да съветва.

Може би свещени Йоан е бил забързан, защото незабавно, точно днес, е трябвало да каже лице в лице на Властица, че тя не е божествена, веднага е трябвало да се опита да сложи край на аргументността, родена от самозаблудата в гордостта. Може би свещени Йоан е написал и писмо до императрица Евдоксия? Ето какво именно се казва в това писмо: „Бог, тъй като етворец на всяка природа, по същност стои над всяка Власть и господство. А хората са равни, ако и да изглеждат, че един превъзхожда другого, а друг – трети.

И на тебе Бог отреди скръпчъра, не за да си мислиш, че сама превъзходиш останалите, а за да разпореждаш равноправие и справедливост в обществото, защото светска слава и богатство, и високомерие, въобще не ще ни ползва в страшния ден на отсъдата, а единствено опазването на единствените заповеди, водещи до запазване на правилните догмати. На тях дано сама да не се покажеш забравителка; дано не изтласкаш от гушата си страхът от Бога, като ясно знаеш, че на всички ни дъхът се намира в Неговите ръце.“¹

Християнинът не по-малко (дори по-чувствително) от всеки друг трябва да реагира срещу гъве основни болести на властта – самозабравата и гвойствения морал. Още повече, че християнството още от началото на своята история страдалчески познава тази гвойственост. За това ни припомня св. Николай Велимирович, когато казва: „Юдейските първенци наказвали със смърт лъжесвидетелите в сред своя народ, а при съда над Христос сами търсили лъжесвидетели. Помежду си говорили,

че Христос работи в полза на римляните (Йоан 11:48), а пред римлянина Пилат – че Иисус е против римляните и против кесаря...^{“2}

Нима в образа на Варненските свещеници, събрали се с конкретно искане, няколко часа след ополото на митрополит Кирил, нямаше щрихи от картичката на промесиращия човек?!.. Да, християнинът може да промесира. Достатъчно е обаче това да не се случва срещу конкретна личност или личности, а срещу действията и идеите, на които тези личности са изразители. Достатъчно е винаги да държи будна в себе си мисълта, за която напомня Николай Бердяев – че всеки обществен и политически промест е възможно да постигне само временно равновесие и нетрайно благополучие. И най-вече – винаги да улавя присъствието на духа на разрухата и злобата, когато той е наблизо, а е известно, че този дух винаги дебне за жертвии там, където се вихри стихията на тълпата...

За промесиращия човек от християнска гледна точка по-търсихме мнението на двама души, различни по своеот призвание, но единни в православната си вяра.

Прот. Доброрим Димитров е свещеник във Великотърновския храм „Св. Мина“ и преподавател по църковно право в Православния богословски факултет на Великотърновския университет.

Прот. Доброрим Димитров

Александър Шпатов

Александър Шпатов е юрист, автор на няколко сборника с разкази. Носител е на наградата за най-добра дебютна книга в Националния конкурс „Южна пролет“ (2006), номиниран е за наградата „Хеликон“ за 2009 г. Той е сред активно промесиращите малки хора срещу правителството на Пламен Орешарски...

Може ли Вярващият човек да бъде и промесиращ човек, без това да го изправя пред Вътрешен конфликт с християнския му светоглед?

Прот. Доброрим Димитров: „Християнинът живее в това общество и всичко, което се случва в него, пряко го засяга. Неговият живот не е пасивно очакване, а е динамично проявление на Вярата му. Тази Вяра се изразява в дела и добродетели, а когато е нужно и като подкрепа за слабите и нуждаещите се. Това означава, че лъжата, страданието, тържествуването на злото лесно могат да ни накарам като християни да изразим активно своята позиция, но не насилиствено и не за сметка на страданието на други хора. Когато говорим за участие в промести, то тези промести трябва да са продуктувани от нуждата да попречим на неправдата,

която се случва с нашия ближен. Ако ние не се противим на неправдата, то този факт сам по себе си показва липсата на любов в нас, което Всъщност би ни довело до Вътрешен конфликт. Това означава, че и като Църква, и като общество, ние не трябва да сме равнодушни към страданието на слабите и онеправданиите. В този случай проместът не е нещо, което противоречи на нашата Вяра.

Александър Шнатов: „Участието в проместите бих свързал с евангелските думи: „Отгайте кесаревото кесарю, а Божието Богу“. Иначе, да, наистина в проместите се влага повече страст, а когато влагаш повече страст в нещо, правиш и повече грешки. Но като християни, така да се каже, ние знаем съжета, краят на историята ни е предизвестен. Като промесиращи обаче сме в една ситуация, в която времето не е наш съ-

юзник и се борим срещу него. Може би ако знаеш какво ще стане, ще можеш да реагираш по-правилно. Но в случая ти си част от самия съжет на книгата и в някаква степен си негов заложник, въвлечен си. Не можеш да се отстраниш, да излезеш вън от него.

„Не ни плащат, мразим Ви безплатно!“ бе един от емблематичните лозунги на този протест. Как вярващият човек да приема подобна словесна стилистика – с чувство за хумор, с метафорична условност, с категорично неодобрение?

Прот. Добромир Димитров: „Основният критерий в Църквата е любовта, а любовта има винаги ценотичен³ характер. Това означава, че, ако сме християни, не трябва да изпитваме омраза и ненавист, а доколкото можем

да се опитаме да разберем инакомислещите, гори ако трябва да се молим и страдаме за тяхното заблуждение или коравосърдечие, а ако сме по-силни във Вярата – гори и да ги обикнем. Изването на Христос в света няма за цел да промени обществения строй, а да преобрази и спаси света, в който са и онези, които мразим. Омразата само може да разрушава, а любовта да съзижда и променя. Ако имаме дух на любов, то той може да прониква и преобразява както живота на хората така и на обществените институции. Разбира се, далеч сме от мисълта, че можем да построим рая на земята. Това е невъзможно, но пък да се опитаме да направим света малко по-добър – да, това зависи от нас. В този контекст напълно християнски звучат думите на Едмънд Бърк: „Единственото, от което има нужда злото, за да тържествува, е добрите хора да не правят нищо.“.

Александър Шнатов: Естествено, че такъв лозунг трябва да се приема с чувство за хумор. Аз ходя по мачове и там наистина откъм думи е нещо страшно. Тълпата те увлича и ти се включваш в крещенето на всяка ви безумни лозунги. Първият ден на протестите беше точно като на футболен мач. След това обаче излезе една статия, която стана много популярна – „Протестът на една мъръсна тур-

киня“ на Емине Гюлестан. В нея авторката говореше за това, че лозунги от рода на „Турци сме“ я обиждат лично. За мен бе особено ценно това, че още на следващия ден, след като статията излезе, хората спряха да въркат такива лозунги. Когато някой им посочи, че това не е редно, те имаха самосъзнанието да разберат. И така само за един ден езикът на омразата бе преодолян.

Бизявленietо на Светия Синод по повод протестите се казва, от една страна, че когато справедливостта е нарушенa, хората са свободни да изразят несъгласие, но от друга – се напомня, че „трябва да се стремим да виждаме в лицето на политическия си опонент подобен на нас несъвършен човек, който също като нас може да се заблуждава и да допуска грешки...“.

Прот. Добромир Димитров: Абсолютно съм съгласен с тези мъдри думи. Това именно трябва да пропо-

вягва Църквата – зачитане на човешката личност и отъждествяване на другия човек със самите нас, т.е другият е нашето друго Аз. Така формулирано, посланието на Синода е нещо противоположно на твърдението на Жан-Пол Сартър, че: „Адът това са другите.“. В християнството другият е нашият Рай, независимо от пола, расата и убежденията му, или според думите на архимандрит Софоний (Сахаров): „Н нашият живот е нашият близък.“.

Александър Шпамотов: Това за един християнин се разбира от само себе си, от идеята винаги, когато се изправяш срещу някого, никога да не се държиш с него като с враг. На никакво ниво „общност“ може да има противоречия, но на ниво „личност“ винаги подхождаш отворено и с добро към всеки човек, включително и към политическия опонент. Сещам се, че когато имаше блокада на парламента, съвсем близо до мен мина депутатът Йордан Цонев. Не се заядох с него, не му крещях... Въпреки че си заслужава крещенето.

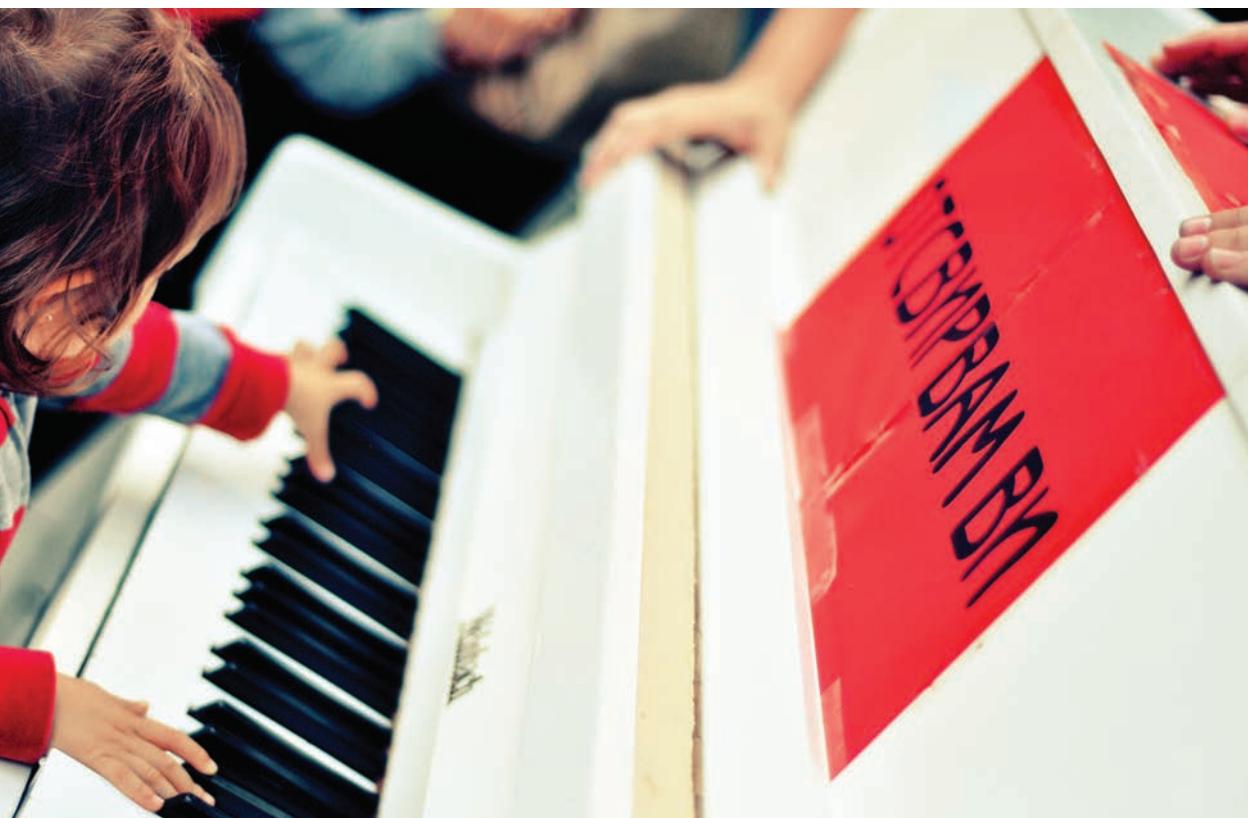
Сред напрежната политическа ситуация, г-н Цонев, който, освен депутат, е и епископ по богословие, на меси понятия като „покаяние“ и „прошка“, които трябва да се гage за признатата грешка“, заявявайки, че така е според християнските принципи. Как оценявате подобен тип подход в публичното говорене?

Прот. Добромир Димитров:

Онова, за която говори депутатът, не съответства на контекста в конкретната ситуация. Покаянието и прошката се дава, ако човек, който е извършил грех спрямо дадена лич-

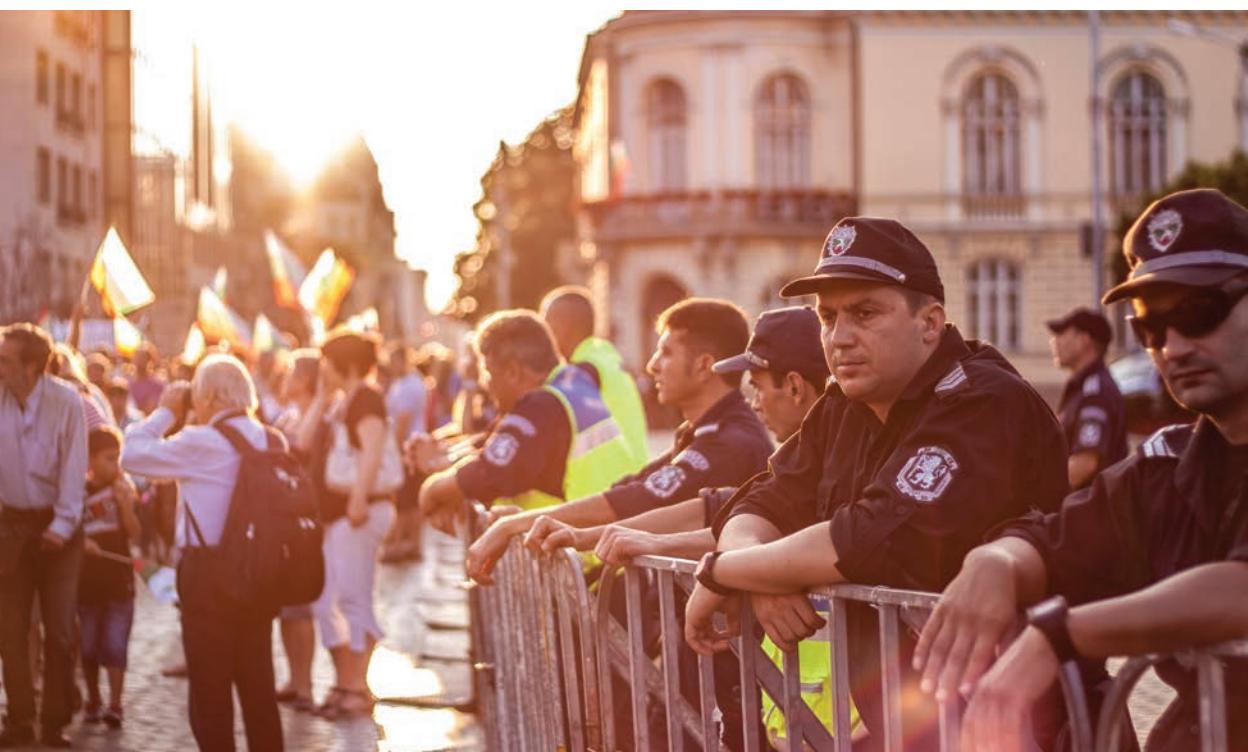
ност или срещу общността, е дошъл до съзнание за грешката си и започва да се променя. В това състояние на покаяние той моли за прошка, тъй като съзнава, че е ощетил свободата и достойнството на другия или другите. Покаянието (от гръцки μετάνοια – промяна на ума) следователно не е психологическо състояние, а вътрешнобитийна промяна, промяна на начина на живот, на взаимоотношенията ни с другите.

Тук обаче трябва да се отбележи, че покаяние и разкаяние не е едно и също и трябва да се прави известна разлика. В Евангелието имаме прекрасни примери за това с гвама от апос-

толите на Господа. Единият е Иуда Искариот, който предава Христос, след което се разкайва, Връща сребърниците, но не получава утеша и се самоубива. Това се случва, тъй като разкаянието му е на едно психическо ниво, т.е като усещане за вина, вина, която не е премахната. Такова разкаяние няма силата за дълбинна промяна, то може само да бъде началото на пътя, но ако стане постоянно състояние разболява човека. При св. ап. Петър е различно. Той три пъти се отрича от Христос в момент на слабост, но с плач и дълбинно покаяние, без оправдаване и с действена вяра гори и до смърт стана първи по любов срещу апостолите. Това озна-

чава, че покаянието не е еднократен психичен акт, а е дълбоко духовно състояние.

Сами разбираме, че в този случай, свързан с г-н Цонев, нямаше покаяние, нито от страна на Визирания от него генерал, нито от страна на определена политическа група. Поради това посланието не стигна както до самите народни представители, така и до обществото.

Александър Шпамов: Тези послания трябва да са искрени, а не да са само на думи. На протеста има много честящи хора, които имат отношение към думите и усещат кога някой ги използва погрешно. В случая думи като „камарзис“, „покаяние“, „прошка“

са фалшиви устите на тези политици и губят смисъл. Точно това разминаване между смисъла на думите и действията поражда недоволството. Най-хубавото на този протест е, че зад него не стоят политици. Защото е известно, че един политик все някой ден ще те разочарова – може да е утре или след 10 години. Но това послание за честност и морал ще остане. Уникалното е, че протестът е с надеждата да направи политиците по-добри, но той прави по-добри и самите протестиращи. Виждаме как споделянето излезе от пространството на интернет и се пренесе и на улицата, „на живо“, и това е много ценно.

Едни думи на покойния сръбски богослов пром. Радован Бигович гласят: „От социо-политическа гледна точка се създава впечатлението, че днес християните са склонни към политическо сътрудничество (и към подкрепа) с консервативните десни политически движения и партии... Не съществува никаква доктринална причина Църквата да бъде по-близо до „десницата“, отколкото до „левицата“... Църквата е над левицата и десницата и не трябва да се отъждествява нито с едната, нито с другата... „Тук става дума за Църквата, но как в този смисъл да приемаме политическата ак-

тивност на христианина, който категорично заявява предпочтенията си конкретно в едната или в другата посока на политическия спектър?

Пром. Доброрим Димитров: Бог да прости отец Радован, той беше истински верен приятел на Българската църква. Казаното от него наистина е сигурен църковен критерий, който никога не трябва да бъде забравян. Църквата не може да заеме никаква страна в политиката, тъй като малко или много партиите разделят обществото на групи. Самата дума „партия“ означава разделяне на части. При Църквата е обратно. Тя трябва винаги да обединява обществото, независимо от политическите убеждения на членовете му. Ако Църквата подкрепи определена

партия, това означава, че тя трябва да вземе страна, което автоматично ще противопостави на себе си инакомислещите. Такива негативни примери имаме в миналото на Запад в лицето на християн-демократическата партия, а още по-рано и в печалната подкрепа за националсоциализма. За съжаление, днес в Руската православна църква съществува тенденция към подкрепа на определени политически лидери.

Като отделни личности ние наистина можем да имаме политически предпочтения. Но ако някои политически послания на партиите, на които симпатизираме, противоречат на църковния принцип на любовта, т.е. са основавани върху ксено-

фобията, реваншизма, политическа репресия, безспорно ще изпаднем във вид духовна шизофрения. Според мен политическите платформи трябва да бъдат изпитвани от нашата християнска съвест, а Църквата трябва да остане извън политиката и да отстоява истината, ако политическите партии я потъпяват.

Александър Шпамов: Конкретно за политическата ситуация в България тези две думи „ляво“ и „дясно“ в голяма степен са изпразнени от автентичното си съдържание от доспа време. Но погледнато в по-глобален план, ние като че ли рядко си даваме сметка колко базисни принципи, които преди са липсвали на хората и които днес са вложени върху съдържанието, се дължат именно на християнската идея за човека. Например социалната грижа. Естествено, това не отнема от личната отговорност на всеки, защото има неща, които не могат да се регулират законово. Ръката на закона не достига до голям кръг от въпроси, които са въпроси на етиката. В крайна сметка нещо може да се узакони, но това не означава, че оттук нататък то трябва да се практикува масово, а зависи от личната съвест, от личното разбиране за морал.

Бележки

1. „Писмо до царица Евдоксия за лозето на Богоицата“, превод Светослав Риболов, <http://patrologia.pravoslavie.bg>.
2. Св. Николай Велимирович, „До изгонените от рая. Мисионерски писма“, стр. 138, изд. „Омофор“, София, 2012 г.
3. Кеносис – принизяване.

СЕМЕЙСТВОТО,

АГРЕСИЯТА

И РЕЛИГИЯТА

Владета Йеромич

„Тъй, всяко добро дърво дава добри плодове, а лошо дърво дава лоши плодове“

(Мат. 7:15-17).

Историята на брака и семейството е стара колкото и човекът, тя трае вече три хиляди години, въпреки че не винаги и не навсякъде е била разбираема по пътя на логиката. Интересът на човека към проблемите на брака и семейството е също толкова стар, колкото и човекът. Семейството е основната човешка общност, с която започва цивилизацията, защото,

по думите на английския социолог Хобхаус, „カリерата на най-голям брой цивилизовани раси е започнала с организацията на семейство от патриархален тип“, докато според известният антрополог Бронислав Малиновски, семейството е било клетка на обществения живот у примитивните народи, то във всички общества представлява истинска работилница, в която се създават напредъкът, цивилизацията, континуитетът на традицията и най-важните предпоставки за човешката култура.

Според християнската религия семейството е установено от Бога, а бракът е едно от седемте Тайнства. Според материалистичното разбиране бракът и семейството са възникнали от състоянието на промискуитет в праисторическото общество.

Това е оспорено от Чарлз Дарвин, покато относително обективният учен Малиновски твърди, че „човешката култура, гори и най-примитивната, и промискуитетът са гве не-примириими противоположности“. Ще споменем още, че днес е все по-малко убедителна хипотезата на френската социологическа школа на Дюркем за произхода на семейството от тотализма.

Първобитната религия вероятно е била чисто семейна. В нея не е съществувало едно божество, общо за всички хора. Всеки семеен бог е бил почитан като бог само от семейството, на което принадлежи. Той е бил само негов защитник. мястото на примитивната религия е било не в храма, а у дома. Няма съмнение, че религията не е създала семейството,

но тя му е дала своите правила, както и моралът, произлязъл от такава религия, е бил семеен.

Християнското семейство е започнало да се утвърждава преди гве хиляди години върху силно разклатените основи на римското общество. Това общество, както добре знаем, се е характеризирало с голяма нестабилност на брака, отслабване на семейството, изгубване строгостта на морала, натрупване на големи богатства, с една сума, със сриб на семейството (Марко Младенович). Някои особености на разпадащото се римско общество – увеличаване броя на несемейните хора, както и на браковете без деца, огромен брой разтрогнати бракове, невърност и на двамата съпрузи в брака, извращаване на половите отношения, все по-големият брой проституращи жени – неумолимо и злокобно напомнят за състоянието на брака и семейството в западноевропейската християнска цивилизация в края на ХХ век.

Впрочем преди гве хиляди години, по думите на Велимир Хаджи-Арсич, „Христовите апостоли – мисионери на евангелския идеал за брака и семейството, предприели поход за християнизирането на антично-езическия свят, който се разпадал от безнравственост, и така поставили началото на новата християнска

епоха в човешкия живот, на новата евангелска култура и цивилизация, която ще промени духовно-нравствения облик на човечеството и ще трае почти гве хиляди години”.

Имало е и са останали гве основни истини на християнската Вяра и християнския морал: Бог, Който е първопричина за съществуването на света и на всичко в него, и братството между хората, което не се основава нито на кръвна връзка (противоположност на езическата ендогамия е християнската екзогамия), нито на насилиствено, революционно братство и равенство между хората, а на духовно-нравственото единство на Вярата. Тези гве християнски истини са основа и на християнския брак и християнското семейство. Евангелието ясно свидетелства, че бракът и семейството са установени от Бога (ще припомня Христовите думи: „Не сте ли чели, че Оня, Който отначало ги сътвори, мъж и жена ги сътвори... Прочее, което Бог е съчетал, човек да не разльчва”), а не са някаква преходна връзка между противоположни полюса, че бракът има определена от Бога цел и представлява неразрирен съюз. Евангелието също така свидетелства, че извън брака и семейството животът може да бъде пълен и осмислен с други идеали. Между другото, християнството е донесло

нешо съвсем ново: бракът трябва да трае през целия живот, разтрогването на брака е грех и Вероломство, а повторният брак, докато предишният брачен другар е жив, е прелюбодеяние. Така християнството е установило моногамията като идеал, в противоположност на естествената полигамия, която е снизходжение към човешката природа, към падналата и грешна човешка природа, както биха казали християните.

За никого не е тайна, че патриархалният тип християнско семейство – което е просъществувало повече или по-малко ненакърнено почти две хиляди години, на върха на което по мислената Вертикала е стоял Бог, съответно силната Вяра на отдельния човек и на народа в Бога, в средната ѝ част е стоял авторитетът на царя или краля, патриарха или папата, а в долния ѝ край, също така почитан и обичан, авторитетът на башата в семейството – се намира в състояние на разпадане. Виждаме как в по-ранна епоха отслабването и отмиранието на античната религия неизбежно е довело до отслабване на всичко, което е произлизало от тази религия,

и на първо място на морала, до преобладаване на удобния живот на цивилизацията над личната и колективната отговорност на културата, до отпадане на вярата, следователно и на богопочитането, а след това, по дължината на посочената Вертикала, до отслабване мощта на държавния и църковния глава и, естествено, най-вече на башата в семейството. Подобен или дори същият процес на разпадане на семейството наблюдаван в римското общество преди две хиляди години, когато многовековната антична цивилизация и култура също така е била застрашена от сриб, до най-малките подробности, се забелязва и в днешната западно-

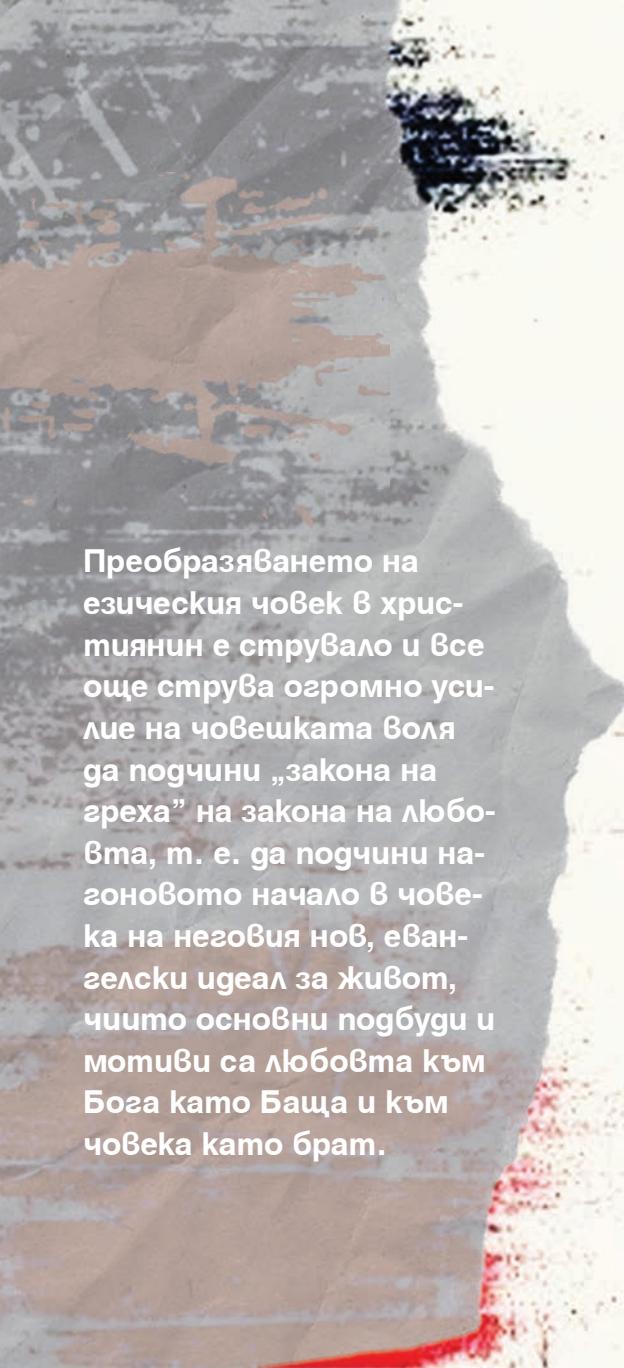

европейска, естествено и балканска цивилизация и култура. Но с тази съществена разлика, че чудото на преобръщането на всички ценности под влиянието на гванадесемте прости галилейски рибари, макар и в същото време и под водителството на един от най-учените по онова време хора, Христовия апостол Павел от Тарс, вече не може да се повтори. За всички християни по света тългоочакваният Месия, не само от еврейския, но и от повечето народи на света, е дошъл преди две хиляди години в образа на Богочовека Иисус Христос. Всеки друг и нов месия в образа на всеобщ обединител и изцелител на всички наши икономически и най-вече нравствени рани, днес и за в бъдеще, според твърдото християнско убеждение, може да бъде само в образа на очаквания и предизвестен от Самия Христос антихрист. А лъжехрист е имало в западноевропейската йоежхристиянска история още от II век след Христа (Симон Бен Йохай) чак до псевдомесианската лудост на марксизма през XX век.

Във втората част на нашето изложение за семейството и религията ще поемем по трънливия път на изследването на православното сръбско семейство в миналото и сега, наблюдавайки върху значението на начина, по който се възпитават децата, както и последиците от това възпитание

Някои особености на разпадащото се римско общество – увеличаване броя на несемейните хора, както и на браковете без деца, огромен брой разтрогнати бракове, невярност и на двамата съпрузи в брака, извращаване на половите отношения, все по-големият брой проституирани жени – неумолимо и злокобно напомнят за състоянието на брака и семейството в западноевропейската християнска цивилизация в края на XX век.

за обществения живот на сърбите. Всеки, който е имал близък контакт с християнството, особено с православното християнство на Балканите в неговото по-далечно или по-близко минало, би трявало да се съгласи с твърденията на историците

Преобразяването на езическия човек в християнин е струвало и все още струва огромно усилие на човешката Воля да подчини „закона на греха“ на закона на любовта, т. е. да подчини нагоновото начало в човека на неговия нов, евангелски идеал за живот, чиито основни подбуди и мотиви са любовта към Бога като баща и към човека като брат.

на религията, социологията и психологията, и на християнски ориентирани те между тях, че преобразяването на езическия човек в християнин е струвало и все още струва огромно усилие на човешката Воля да подчини „закона на греха“ на закона на любовта, т. е.

да подчини нагоновото начало в човека на неговия нов, евангелски идеал за живот, чиито основни подбуди и мотиви са любовта към Бога като баща и към човека като брат. След 2000 хиляди години от началото на християнството и на всички негови непреходни ценности за развитието на цивилизацията и културата, особено на науката, философията и изкуството, езическият слой в т. нар. християнски човек не е могъл да бъде изцяло заменен с високите и често непостижими християнски идеали. Според схващанията на някои видни антрополози, такава замяна не само не е възможна, с оглед на това, че езичество е съпътствало човека поне сто хиляди години, а християнството едва 2000 хиляди години, но и не е необходима.

Да отпразвим поглед към съвременното семейство у нас. То най-добре би могло да се охарактеризира като смесица от традиционно, религиозно-матриархално семейство, в което магично-анимистичното мислене преобладава над християнското, и съеверието – над осмислянето на църковните ритуали, и модерно, атеистично-материалистично семейство, което се стреми да замени християнската религия с т. нар. научна религия, а стария християнски морал – с нов, научен морал. Плодовете на такава смесица, която впрочем е харак-

терна не само за нашето съвременно семейство, са добре известни: шизофренично раздвоение на личността и нейната по-нататъшна дезорганизация, проявяваща се най-вече под формата на деморализация, остри конфликти в семейството, в което жертвата е първо детето, а след това и жената, драматично противопоставяне между родители и деца, които не намират подкрепа в търсene на своите права, все по-малко авторитетни и все повече авторитарни родители. Следват и още по-тежките последици от такава дезорганизация, като запуснатост във възпитание то, делинквентно поведение, душевни болести, полова извратеност, наркомания и алкохолизъм, самоубийство, огромен брой аборт, ранни или късни бракове без деца или с едно дете.

Днес много се говори и пише за агресията в съвременното семейство, очевидно не без причина. Разпадането на патриархалното християнско семейство, забързаният темп на живота на днешната цивилизация, която все по-рядко остава свързана с културата, и преди всичко загубата на Вяра, надежда и любов у днешните хора – всичко това са белези на съвременния свят.

Агресията – сега няма да разглеждаме въпроса нагон ли е агресията, или не – все по-трудно се обуздава и държи под контрол, нейните прояви

са все по-перфидни и манипулативни; тя, след частичното снемане на табуто върху сексуалността, е станала център на интересите на днешните антропологии. Една от особено болезнените и опасни прояви на агресията представлява агресията в семейството, с изключително пагубни последици върху душевния и телесния живот на децата. Всяко по-силно изразено разногласие между брънчите партньори – без значение дали то има предимно сексуален, емоционален или интелектуален характер и дали води до разтрогване на брака, или не – се изразява не само в агресивни свади между тях, но неизбежно се насочва и към децата в семейството. Множеството нарушения и проблеми в развитието на детето – ще споменем само забавеното интелектуално развитие, заекването, тиковете, психосоматичните заболявания на дихателните органи (астмата у децата) или храносмилателните органи (ранната поява на гастрит или язва на стомаха или дранадесетопръстника) – често са пряка последица от продължителната агресия на родителите спрямо детето.

В по-нататъшното изложение ще остава най-трудната, но и най-важна част, която ще бъде посветена на агресията в семайното възпитание на сърбите, а след това и на една възможна по-добра визия за бъдещето на

сръбското семейство по отношение на Възпитанието в нашето православно Вероизповедание. В тази моя задача много ми помогна книгата на Жарко Требешанин, озаглавена „Представата за детето в сръбската култура“. Някои изнесени в тази ценна книга данни и някои мои размисли, както и тълкуването на тези данни, ще бъдат релевантни и в по-нататъшното ни изложение.

Първо трябва да кажем, че изследването на Требешанин е първият труд на попрището на етнопсихологията, които не само обявява психологочно-социалните изследвания върху развитието на сръбското дете в нашия век, но и убедително показва устойчивото съществуване на магично-митичните представи за детето в Сърбия, от дълбокото минало на Балканите. В рецензията си за книгата на Требешанин съм си поставил следния въпрос: къде е мястото на християнския, по-точно на светосавския, православния модел на културата на сръбското семейство, съответно дали изобщо християнското влияние върху представата за развитието на детето в сръбската култура, в продължение на своето свехилядиго-шино съществуване, е присъствало някъде, в сравнение с много по-дългия времеви период на магично-митичния

възглед за света на човека, за света на детето и неговото развитие? Сега ще обърнем внимание на някои известни факти от миналото, отчасти и от настоящето, свързани с Възпитателните методи в обичайното сръбско семейство.

Първо, откъде идва народното вярване, че детето е едновременно и демонично, и ангелско същество? От закона за енантиодромията или от християнското (което е и Христово) уверение в невинността и чистотата на детето? Между другото детето в митично-магичната представа на сръбския народ не се ражда чисто. След раждането и преди магическото очистване, според тези представи детето е не само нечисто (психоаналитиците биха казали: полиморфно нечисто), но и демонично, некултурно, опасно. В тази архаична представа има ли нещо от проекциите на агресията на възрастните към децата, което да е било свързано с практикувания хиляди години обичай да се жертвва първото дете от мъжки пол в семейството (след което е дошла спасителната замяна на детето с животно в Авраамовата жертвба!), или това може да е страх от своя животински произход, за който детето свидетелства с първите си постъпки? Хуманизацията и социализацията

како продължение на превръщането на животното в човек? Дали и защо митично-магичните „защити“ на детето у нас са били по-силни от практическите, рационално-емпирични защити? Поради недостатъчна просветеност, или поради „защита“ от просветеността? Защо съпротивата срещу просветителите (Доситей Обрадович и „доситеевците“), е може би по-силно изразена у образованите сърби, и особено днес у висшите духовни лица?

Очевидно не всичко в магично-митичната представа за детето, което принадлежи към суеверието и празноверието, е анахронично, ненужно и опасно. Освен точните наблюдения, потвърждение на обреда на отделянето (например отделяне на плода от майката, отбиване от кърмене и т. н.), намираме и в съвременните психологични теории за сепарацията и индивидуацията.

Върху развитието на детето, според точните наблюдения и опит на народа, влияе важният фактор на наследствеността, защото от нея произлизат особеностите на личността, различните наклонности, гори и характерът, но имат значение и общество, в която расте детето, и семейството, и личната активност. Впрочем, голяма роля в

Странна нелогичност е господства и все още господства в главите на мъжете в сръбската патриархална култура, които предоставят цялата грижа за детето, от раждането приблизително до третата му година на майката, а при това сръбските мъже най-често мислят, и едно такова мислене изразяват и пословиците, че жената е „зла, злобна, вероломна, глупава и лукава“. („Цялото зло на света винаги е извало от жените“ или „Няма по-голяма злоба от женската“).

народното разбиране за израстването на детето има игра на и факторът на съдбата.

За мен е интересна и важната констатация на Требешанин, въз основа на неговите предварителни изслед-

Известните „пехли- вански борби“ в бал- канските семейства отдавна са влезли в учебниците по психо- патология във връзка с поведенческите раз- стройства у възраст- ните невротични и психотични пациенти.

Вания, че във всекидневното съзнание на народа стоят едно до друго фаталистичното и активистичното схващане („Всеки е ковач на своето щастие“). Емпиричният опит на сръбския народ през вековете на неговата

бурна и болезнена история на Балканите (поради относително честите войни, набоднения, епидемии и т. н.), като че е дал право на живот и гори на лек превес на фаталистичното схващане над активистичното.

Обичайното разбиране за природата на дяволто в патриархалната култура на сърбите, пише Требешанин, е, че дяволто по своята природа е преди всичко лошо, себично и асоциално, и че едва под натиска на възпитанието (и то при преобладаване на наказанието над награждаването) то може (но не е задължително) да стане добро, морално и социално същество. Такова разбиране върви ръка за ръка с онези философски концепции за човешката природа, водещи началото си от гръдеността, през Средновековието и Джон Лок чак до XX век и в него до Зигмунд Фройд, според които злото е преди доброто, и че човешката природа е преди всичко лоша и зла. Въпреки че според християнското учение човекът е сътворен „по Божи образ и подобие“, и човек за човека е Бог, а не вълк, дяволто по своята божествена природа е добро, но рано става зло, съобразно с християнската представа за „прадорителския гръх“ (съвсем различно тълкувана у римокатолиците и у православните), съответно, както биха казали Олпорт и Маслоу, под влияние на неподобнатите

обществени условия, а Всъщност по-влияние на лошото Възпитание.

Уверението, че детето е „нечисто“ известно време след раждането между другото Боги и до това, че бащата не го държи на ръце, докато то не проговори. Това не е ли още един израз на агресията на Всесилния и патриархален балкански баща спрямо „слабото и беззащитно“, особено мъжко потомство, към което по-късно ясно проявява ревност? Какви са последиците от едностраничната идентификация на детето (особено от мъжки пол) с майката в сръбското семейство? И какви ще бъдат последиците от днешните промени, досега преди всичко в градското, най-вече интелектуално семейство, с ранното начало на идентификацията на детето и с двамата родители, защото съвременният баща участва почти във всяка грижа за новороденото и малкото дете?

Странна нелогичност е господствала и все още господства в главите на мъжете в сръбската патриархална култура, която предоставят цялата грижа за детето, от раждането приблизително до третата му година на майката, а при това сръбските мъже най-често мислят, и едно такова мислене изразяват и пословиците, че жената е „зла, злобна, вероломна, глупа и лукава“. („Цялото зло на света винаги е извало от жените“ или „Няма по-голяма злоба от женската“). Единственото изключение от това разбиране за жената, което е митично и традиционалистко, е майката, която ражда деца от мъжки пол – бъдещи сръбски герои. („Жената е жена, но майката е мајка“). Наистина, в една съвсем не маловажна магична обусловеност и детето, и жената (и като майка) принадлежат към хтоничния свят. Жената като че през целия си живот винаги остава върна на този свят, докато детето престава да бъде във властта на демоничните сили, когато проговори и проходи, и оттогава за пръв път започва все още въздържаното занимаване на бащата с неговото дете.

По-нататък трябва да се запитаме до какви последици в развитието на детето в нашата среда Боги съществуването на все още класическата бинарна семейна двойка: строг, недостъпен, често суръв, преди всичко наказващ баща и – добра, нежна, достъпна, блага майка, на която и в старо време сръбските мъже са приписвали, че при такова отношение към детето в него се развива разпуснатост, разглезеност и непослушност. Известните „пехливански борби“ в балканските семейства от-

давна са влезли в учебниците по психопатология във връзка с поведенческите разстройства у възрастните невротични и психотични пациенти.

По данни на Вера Ерлих в бивша Югославия (което би трябвало да се простира) най-много родители бият децата си в Сърбия (почти 90 % смятат боя за възпитателно средство), а награждаването на детето за някоя добра постъпка е почти неизвестно в югославската етнографска литература. Не е трудно да стигнем до не твърде радикалния извод за развитието на самосъзнанието, самоувереността и достойнството на сръбския човек, който като дете е бил преди всичко наказван, а не милуван, хвален и награждан.

Изобщо, бихме казали, че съществува разминаване между изразено позитивно разбиране и високата ценност на детето като такова в сръбската култура и едновременно разбиране за детето като незряло, неразумно, слабо, паразитно, пасивно, гори не-нормално човешко същество. Награждаването на детето от мъжки и подценяването на детето от женски пол, както и предходното разминаване, до голяма степен се обяснява с особената специфика на сръбската

патриархална култура и патриархален начин на живот. Преминаването от едно състояние в друго – от ранното детство в късното, от късното детство в юношеството, и от юношеството – в зрелостта, както изглежда, никога не става плавно у повечето млади хора у нас (а дали само в нашите, балкански условия?), а както казва Требешанин, предимно накъсано, скокообразно. Като че през целия си живот ние оставаме едновременно и демонично (хтонично), и свято същество, или езическо и старавозаветно, а в най-добрия случай старавозаветно и новозаветно.

Съвременното научно разбиране за новороденото дете, неговото пренатално развитие и особено развитието му през първата година от живота, като че е противоположно на разбирането на сръбската патриархална култура, защото поставя акцента върху големите скрити възможности, с които детето игва на света (оттук са все по-малко привържениците на теорията за детето като „табула раза“), които ще се развият или ще останат неразвити, в зависимост от ранното родителско възпитание. Все повече детски психологи смятат, че прекалено активната намеса от

Все по-ясно ми става, че днес ние се намираме в типичен лиминален (гранични) период в развитието на кризата, особено драматична, неизвестна и опасна, и то не само за отделния сърбин, преминаващ от детството в юношеството, но и за цялото човечество, което от един период, продължил две хиляди и петстотин години (наречен патриархална култура), трябва да премине към нещо друго. Кое е това друго? Апокалиптично време или „ново време“?

страна на амбициозните родители във възпитанието на детето повече възпрепятства, отколкото да подпомага равномерното и хармонично разгръщане на вече съществуващия потенциал в развитието на детето, така че днес повече се препоръчва въздържаност, отколкото прекалена намеса на родителите в естественото развитие на детето. Лично аз съм склонен към хуманистичния „модел на растението“, който много се доближава до православното разбиране за обожението или до разбирането на „индивидуацията като процес“ у К. Г. Юнг. Според този модел детето, под силния натиск на Вродения стремеж към самоактуализация, съзрява въпреки непоносимите външни условия.

Изобщо, бихме казали, че практиката на възпитаване в сръбското семейство в светлината на народните Вярвания и магичните постъпки във връзка с отглеждането на детето (които в някои части на сръбския народ не са малко) все още продължава. Сега решително се поставя въпросът доколко такава възпитателна практика и днес е запазила своята пълна или частична актуалност, и в този случай какво значение имат такива Вярвания за по-нататъшното

оформяне на характерологията на сръбския народ в бъдеще, пред агресивното настъпление на един съвсем друг свят на цивилизираната и технократска Европа. Дали, с една дума, вече от хилядолетната практика на отделните Вярвания и магични обреди, разпространени и у други народи

и раси, е гаранция за тяхната трайност, или такива Вървания Все пак са обречени на окончателно изчезване? Такъв Въпрос е свързан и с „Вечния“ проблем за просвещението на сърбите, и особено с най-добрия избор на методите, приложими в просвещава-

нето, съответно във възпитанието на детето (комунистически, господствавски, светославски, агностичен или някакъв друг метод, приложим към нашите хора и условия).

Все по-ясно ми става, че днес ние се намираме в типичен лиминален (граничничен) период в развитието на кризата, особено драматична, неизвестна и опасна, и то не само за отделния сърбин, преминаващ от детството в юношеството, но и за цялото човечество, което от един период, продължил две хиляди и петстотин години (наречен патриархална култура), трябва да премине към нещо друго. Кое е това друго? Апокалиптично време или „ново време“?

В заключение мога да кажа, че едно е безспорно: религията е била и е останала майка на целокупната човешка култура и цивилизация. Основаването на някое ново общество без религията би представлявало не само утопия, но и опасен експеримент, подкопаващ самите основи на човешкия живот. Животът на брака и семейството винаги е бил регулиран от етичните норми, а източникът на етиката е в религията, както в праисторическо време, така и днес. Етичните идеали

на православието би трябвало да са добре познати на сърбите. Освен богоизпитания и сложен образ на свети Сава, да си спомним и за майка Евросима, за княз Лазар, за дядо Абакум и за много други наши сръбски православни светици, чак до ден-днешен. Кои са най-добрите начини тези примери от Вярата да бъдат практически пренесени в педагогиката, психологията, антропологията (и чрез нея – и в характерологията на сръбския народ), за да оживеят отново и, което е най-важното, да бъдат приведени в хармония с позитивните ценности на съвременната светска психология и педагогика, – това вече излиза извън границите на моя труд. За мен е сигурно, че бракът и семейството, въпреки всички тежки, сериозни и продължителни кризи, ще останат най-естественият начин на съвместен живот между мъжа и жената. Моногамната, християнска стабилност на брака, зависеща от определена агресивност на родителите към своите деца, зависи и ще зависи от редица фактори: от допускането на религията в училищата, от личната религиозност на родителите, от формата на държавно устройство и икономическата сигурност на граж-

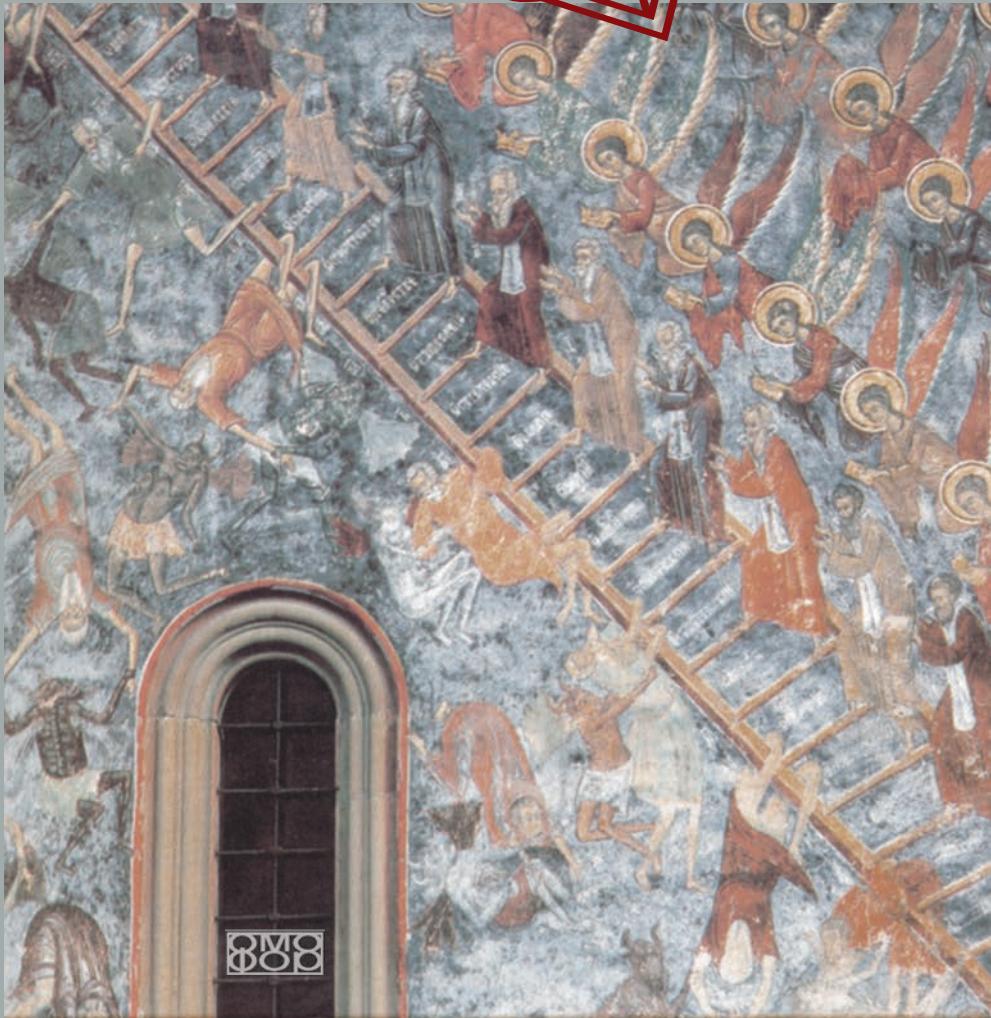
даните, от положението на жените и отношенията на родителите към потомството. Но тя в не по-малка степен ще зависи и от отново започнатия и никога незавършен процес на просвещаване на народа, особено когато става въпрос за възпитанието на децата в предучилищна възраст. На сръбската култура, повече от когато и да било преди, е необходимо синхронното действие на Сръбската православна църква и сръбската демократична държава.

Превод от сръбски: Татяна Филева

Из книгата: „Вера и нација”, Белград, 2000 г.

нова книга на издателство ОМОФОР

ЗАВРЪЩАНЕ
КЪМ ВЛАДЕТА ЙЕРОТИЧ
ОТЦИТЕ

Aкадемик проф. Владета Йеротич е роден през 1924 г. в Белград, където е завършил Гимназия и Медицински факултет. Специализира нейропсихиатрия и психотерапия в Швейцария, Германия и Франция, а по-късно учи психология и богословие. В продължение на дълги години работи като ръководител на Психо-терапевтичното отделение в болница „Драгиша Мишович“ в Белград и има значителен принос за цялостното развитие на психотерапията в Сърбия. Освен в областта на психологията и психиатрията, той има задълбочен интерес и към тяхната връзка с литературата, както и към културната антропология, а по-късно се насочва и към граничната област между религията и психотерапията. Д-р Владета Йеротич е редовен член на Медицинската академия и на Сърбската академия на науките, професор е в катедрата по Пасторска психология към Белградския богословски факултет на Сърбската православна църква. От 1997 г. той е ръководител на новооснования с благословението на Негово Светейшество патриарх Павле Пасторски консултативен център в Белград, където работи с екип от богослови, психологи, педагоги, социални работници и други специалисти по проблемите на пасторската психология и медицина. Проф. Йеротич има публикувани многобройни книги, студии, статии, лекции и есета в Сърбия и в чужбина, които са плод на неговата дългогодишна работа като психиатър и психотерапевт, като вярващ човек и богослов, което го нариежда сред малкото съвременни православни учени в тези области.

Kнигата на Владета Йеротич „Завръщане към отците“ включва студиите за трима светии от гледна точка на душевните и духовните проблеми и потребности на съвременния човек. Авторът разглежда и тълкува човека холистично, цялостно, като психосоматично същество, като съзнателно полага огромни интелектуални и духовни усилия да изгради мост между различните брегове на човешкото съществуване и творчество, на психологията и богословието.

Почувстввал истинността на призыва „Да се върнем към отците!“, г-р Йеротич покорно, но и креативно, го усвоява и се потопява в дълбините и мрака на Вековете, където екзистенциално, а не филологически, се среща със светите Исаак Сирин, Йоан Лествичник и Марк Подвижник. Авторът не остава в миналото, а като разкрива, че всяко пътуване може да има све посоки, се връща, заедно със светиите, в нашето време. За да помнърди, че целта на това пътуване е не безплодна гимнастика на ума, а срещата на миналото и настоящето в контекста на душевния и духовния живот на човека, където екзистенциалните въпроси на човешкото съществуване са свободни от време, пространствени, социални, културни и национални рамки.

Порфирий, Епископ Йегарски, Игумен
на Ковилския манастир

ДИПТИХ ЗА ХРИСТИЯНСКАТА СВОБОДА

За
окончателното
изцеление
на обидата

Ивайло Иванов

Eдин ден Всичко ще се излее в своята битийна пълнота, един ден целият свят ще възкръсне, и тогава всички ще се убедят в това, което християните и сега по теория знаят. А именно, че Църквата е по-широка от света, че тя, в духовен план, го обема. Защото тогава тя ще го обеме и в наличен план, тогава Христос ще бъде „Всичко във Всеки”, и целият свят ще бъде Църква, според словата на свети апостол Павел, за да се събъднат и тези праведни и справедливи думи.

От това, лично за мен, винаги са следвали най-малкото две неща. Първо, че например старостилците не са прости и второто е нравственият и онтологически императив, съдържащ се в словата „Твоето се пази”.

Това, че Църквата е по-широка от света има духовен план и той не се състои непременно в полемичната война. И този фин духовен план се заключава в следните слова: „Бъди спокоен! Твоето се пази!”... Бъди спо-

коен – ала не като покойник. Пази се, обаче не се пази от гавази. Кои тогава го съхранява? Без съмнение, самата онтологическа устроеност на света; Бог, които по този начин е устроил нещата. И покрай този тягостен плацдарм, обременен и от вторичната разстроеност, ние, за жалост, често си нанасяме обиди.

Можеш ли на всеки, които те е кълвал и обидил с лътва дума, да му докажеш на мига, че не е прав? Можеш ли да му разкажеш всичко за контекста, ситуацията, биографията и моментното състояние душата си? Понеже, ако той не знае всичко, не би могъл и да съди.

Не... някаква обига винаги остава. Ние сме болни от несправедливо усвоени болки, огорчения и упреки. Ние ги носим, често цял живот подобно на тежко жило в душата си и се усещаме завинаги неизцелени или поне ощетени. И, същевременно, не можем всичко и на всекиго да обясним, не можем да се изясним и оправдаем, самите обстоятелства на този свят не го позволяват. Тъкмо за тези „обстоятелства” са казани въпросните слова. „Бъди спокоен! Твоето се пази!”...

Един ден всичко ще възкръсне в пълнотата си, и ако ти действително си бил несправедливо нагрубен, тогава всичко ще му бъде обяснено на твоя нагрубител.

Тогава той ще види и изпита цялата огромна болка и щета, която ти е причинил, и тебе ще ти бъде върната и правдата, и радостта, и цялото човечество ще разбере къде е истината – користта къде е. Тогава всяка ситуация, приживяна някога от света, ще бъде възкресена и решена в своята духовна казуистика, ще бъде сведена до знание на цялото човечество или, с думи, тя ще бъде изцелена. Така че твоето действително се пази. Нужно е само мъничко да претърпиш. И като връх на копие, забито в земната кора, тогава болката ще се разплavi сред обемаща почва на духа, ще изтънее, излине, ще потрепне от възраждащата доброта, ще потрепти, и с времето ще се анихилира. Всичко поема тази наша душа – всичко тя абсорбира. Нужно е само мъничко да претърпиш. Ти имаш зад себе си Бога.

Християнството замова пасва на много хора, защото то явява, то пресреща с блага вест от небеса точно твоя, което отвека мечтае и коннее и естественото ни сърце. То утолява

най-дълбоките битийни интуиции на душата, като не преобъща в други профили и не принадга нищо към света. То дарява на човека точно това, което той е жадувал отвека... Помните ли песничката:

Пусть всегда будет солнце...

„Нека Винаги да има слънце, нека Винаги да има небе, нека Винаги да я има мама, завинаги да ме има и мен“.

Точно това ни е обещано в Христа, и в бъдещето на сакраменталните събития.

Та в този смисъл, мисля си, дали освен за моралното, гносеологическото и онтологическото доказателство за съществуването на Бога, не притежаваме известна доза основателност да заговорим и за едно друго, образно да го наречем, естествено доказателство? „Пусть всегда будет неба“... „Пусть всегда буду я“... Точно за това отвека е мечтаело човешкото сърце. Точно за тези дадености. В Христа те са ни обещани като вечни. И, в този смисъл, аз не виждам какво е прибавило и какво е отнело християнството от света. То просто е открило в безкрай потенциала му, естествения му потенциал, който до този миг е бил „укрит“ или, по-точно, недокрай явен, отвъд природните кулиси и физически граници на зрителото.

Аз обаче не я намирам за много драматична сцената на свeta. По-скоро, за естествено последователна спрямо завръзката на първородния ни грех. И в тази сложност се таи един дълбок оптимизъм....

По същия начин стои въпросът с естествения и религиозния човек. Ако човек, навлизайки в църквата, се чувства повече стеснен, отколкото в свeta, ако се чувства по-обременен от норми, правила и практики на социално поведение, то това, което е открил, най-вероятно не е Бог. Напротив, Църквата е по-широва от свeta, Бог дава повече права, отколкото и най-добрите близък твой приятел, а християнската свобода може да бъде артикулирана единствено от центъра на личната ти съвереност. Всичко това не е без връзка с „естественото“ доказателство за Бога. Ако човек обича свободата, то колко повече се уяжда личността, и колко повече спокоичество и безпределна свобода добива той, когато прислони главата си под нежното крило на своя мил Баща, когато

го ще тук, сред лоното Авраамово, в дома на Бога. Стените на дома не са ограничител, а гарант за тих уют и съверена свобода. Така и границите на Църквата не ни ограничават, а ограничават от ненужното на този свят. Самият свят обаче е красив и пренаселен с пъстра свобода. Той е естественото доказателство за това, че и човекът, и светът, и съществуването са от Бога.

Единственото обаче, без което християнството не може, това е общението между две разумни същности – човек и човек, човек и Бог. Без споменатото общение всичко по-горе казано би стояло като мъртъв и теоретичен постулат, то не би се оживотворило и не би хранило душата. Духът на християнството... Той се усеща само в общуването между разумни същества.

Християнството не прибавя и не отнема нищо от свeta. То освещава и въздига в степен на сакраментална свобода тази нормалност, интуиция за вечност и гушевна красота, която преди това е била естествена и житейска.

нова книга на издателство ОМОФОР

ДИМИТЪР АЛЕКСЕЕВ ДИМИТРОВ

**ХРИСТИЯНСКИТЕ
ХРАМОВЕ
ПО БЪЛГАРСКИТЕ ЗЕМИ
I–IX ВЕК**

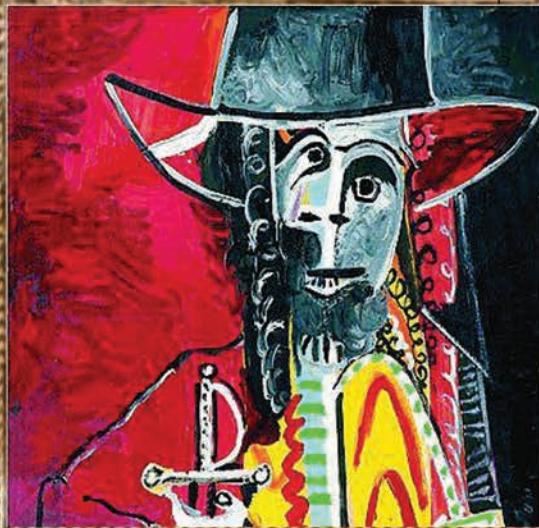

Книгата на историка Димитър Димитров предлага синтезиран исторически преглед на християнството в българските земи от времето на св. ап. Павел до покръстването при княз Борис I и пълен каталог на над двеста и четиридесет раннохристиански църкви на територията на България. Изследването би било полезно както за научните изследователи в областта на християнското изкуство, така и за развитие на културния и поклоннически туризъм.

Маргарита
Адумова

Ръжай- вият Кръст

Този свят е колело,
блазе му на този,
който го завърти.
Циганска поговорка

Eдно мургаво момче на около 10 години се спря при художниците на улицата и поискава да рисува с тях. После поискава да подържи китарата, която беше подпряна наблизо. Бързо схвана няколкото акорда, които му показваха. Постоянно няколко часа и жадно попиваше разговорите на по-възрастните. Не му се говореше откъде е и къде живее. Преги да си тръгне, нарисува огромен ръжди в кръст върху платното. Отмогава съм го срещала няколко пъти на улицата да проси.

Ако момчето сложи на главата си бомбето на скитника – неизменният герой на Чарли Чаплин, то по никакъв начин няма да се различава от него. Великият Чарли, който носи в себе си циганска жилка, без когото световното кино нямаше да бъде същото. Китарата в ръцете му пък предизвика у мен друга асоциация – Джанго Райнхард, белгийският циганин, който с триите си пръста сътвори уникален китарен джаз, невероятно жизнен и завладяващ, след който световната музика вече нямаше да бъде същата.

Това малко мургаво момче ми припомни още за човека, който се „жени за Вята”, препускащ сред устремените към залеза коне, в чиито гриви са скрити сребърни камъни, изковани от Луната – Федерико Гарсия Лорка, без когото

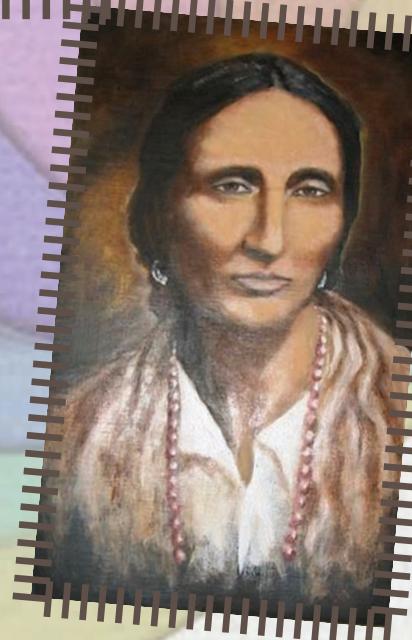
световната поезия и граматургия нямаше да бъде същата. Планината Сакра Монте в Андалусия, разтърсена от музиката на циганската сигурия – често се е случвало някой свирач да избухне като огромен щурец, след като е населил нашата опитомена Вселена с дивите си ритми. Пако де Лусия, носещ в гените си циганска жилка, извежда фланенкото по световните сцени, заедно с „Джипси кингс“ и Хоакин Кортес – кралят на фланенкото, което се ражда именно от циганската сигурия. Момичета с разплетени дълги коси, украсени с червени карамфили, се завъртат в ритъма на романса; карамфилите често разцъфват върху гърдите им, след краткия безмилостен танц на камите.

В Унгария цигани свирят чардаш в кафенетата, оркестърът на 100-те цигански цигулки от Будапеща завладява света. Чинка Пана – популярната през 18 век цигуларка от цигански произход, Гина Райчинич и Бронислава Вајс – Папуша – циганските поетеси, които „обичат огъня с цялото си сърце“ и са „отгледани от Вята“, с „обеци, направени от листо“, само „горите и реките ги разбират“. Мамео Максимов, който превежда Новия Завет на езика на циганите *Kalderaš Romani* и описва по неповторим начин лицето на циганския етнос в книгите си...

Цигански барони, красиви циганки като Кармен и танцуващата на площада Есмералда, цигански оркестри с неизменните романси в руските филми...

На Балканите Горан Брегоович – „почетният циганин“ и Влатко Стефановски показват шедеврите на циганското музикално и песенно изкуство и го издигат до най-големите върхове в световната музика. В България Mumko Щерев е от циганско потекло – българският филмов композитор на столетието; Иво Папазов, Ибряма; Софи Маринова...

Странно звучи истината, че циганските ценности не са се променили от столетия. Най-важното за тях е принадлежността към циганското общество, семейството, професията, вярата. Най-страшното наказание за циганина е да го лишиш от правото му да принадлежи към циганското общество – нещо характерно за традиционните общества, в които отхърлянето от групата е по-тежко дори от смъртта. Това наказание се прилага след особено тежки престъпления – убийство, изнасилване, кражби (при особени обстоятелства), които водят до изгнание на провинилия се и считащо му за „осквернен“. Приемането му обратно в ромската общност е много трудно. Като цяло циганите обичат живота и са приятелски настроени към всички.

Имат си лъбими цигански професии – актьори, музиканти и танцьори, или професии, свързани с техника и желяза, с отглеждането на животни, ръчно изработване на кошници, въже-та, прибори, бижута. За жените привлекателни професии са свързаните с педагогика и психология. „Магическите услуги“ и просенето на милостиня са издигнати в ранг на професия, които странно се съчетават с религията, стига тя да не е свързана с целибат. Мъжете работят в строителството, а Военната служба се счита за една от „циганските професии“. В много страни на Европа (не и в България) циганите се срамуват ако чистят улици, работят във фабрики или се занимават с журналистика – често крият тези си занимания пак поради страхът от изолация, която общността може да им наложи.

Една част от циганите изповядват исляма, други са приобщени към евангелските християнски църкви и православното християнство, като спазват традиционните празници, установени от Православната църква. В много цигански домове има „червен ъгъл“, където поставят икони. В някои страни циганите имат обичай на специален ден да посещават гробището, където жените и децата просят милостиня като вярват, че така пома-

гат на добрите хората да извършат едно добро дело. Спазването на тази традиция циганите считат за свой особен християнски сълг...

Вечно на път, Вечно гладни, циганите са способни да изядат гори намерените книги на пътя, „що се четат по църквите“ – помислили, че са баници, раздърпали ги и ги изяли. На Балканите и днес се разказва притчата за циганите, които си построили църква от сирене, но като огладнели, я изяли и така останали без църква.

Вечер възрастните разказват на децата една друга легенда, според която циганите откраднали гвоздей от кръста, на който бил разпънат Христос. Затова Бог им разрешил никога да крадат. Бог обича циганите заради веселия им живот и талант и затова не им е дал земя, която да е само тяхна, както на всички останали народи, а ги е пръснал по цялата земя. Затова днес циганите населяват всички континенти, само на Антарктида няма цигани...

„Джелем, джелем“... Шарени кърпи, шарени черги, въртят се колелетата на каруците, огньове, цигулки, калайдисани котли, кумари, коне, силни страсти, чест... Монетата на Съдбата непрекъснато обръща света си страни – тази на Живота, и друга-

та – на Смъртта. Въпрос на избор. И Въпрос на среда, в която имаш избор...

На всички тях и на всичко това едновременно ми прилича малкото мургаво момче, което се спря при художниците и нарисува ръждиш кръст на платното преди да си отиде. Какво ще стане с него? Дали монетата на Съдбата ще обърне добрата си страна към него, дали ще успее да завърти колелото и ще очертае посока към други по-добри пространства за своя етнос? Дали ще намери своя дом, балансирачки между днешните цивилизовани стандарти и корена му, посят по калните пътища на света? Тaborът пътува, но накъде...

Преди повече от хилядолетие и половина циганите напускат родните си места в Индия и Пакистан и поемат през Персия и Египет към Егейските острови, за да стъпят на Византийска земя и на Балканите. През Средно-Вековието вече бродят из повечето европейски страни, с неизменните си катуни, кошици, калаидисани комли, гайрета и шарени кърпи, водени от своите „барони, князе и крале“. Още тогава Европа не приема с радост скитащите мургави племена. Гонени от всяка къде като „негоден човешки материал“, те са принудени непрекъснато да се местват от град на град и да търсят мястото, което биха нарекли свой дом. И ако Европа е виждала в

тях нещо полезно, то това е евтината неквалифицирана работна ръка. Затова европейските владетели държат циганите в робство почти до средата на 19 в., за да работят на полето или във фабриките мизерен тежък физически труд. Не само коренното население на Стария континент, но и самите роми съзнателно изграждат бариери в общуването и живеят в изолация от не-ромите. „Пътуващи хора“ са затворени в „цигански лагери“, което улеснява изтребяването им в газовите камери – близо 500 000 цигани стават жертв на *Kali Traš* по време на Втората световна война...

Преди около 3 години френското правителство екстрагира българските и румънските роми, чийто път към дома продължи само няколко часа, колкото е времето за полета със самолет до Букурещ и София. Но дали наистина те се върнаха у дома? А тогава, още на аерогарата, българските роми бяха обвинени в кражба.

Винаги сме подозрителни в тяхно присъствие и считаме сякаш те са виновни предварително. После се оказа, че обвинението е несправедливо...

В България никой не ги очакваше с отворени обятия, Франция им даде пари, за да си отмогат. Вземите мерки срещу незаконно пребиваващите роми там беше опит за пресичане на престъпността, която тези групи предизвикваха. Кадрите от гетата около Париж приличаха на паралелен свят от кошмарен сън.

Kali Traš В ново лице

С присъединяването на България и Румъния към Европейския съюз, понастоящем в Европа живеят около 10 милиона роми, което ги прави най-голямото малцинство на Стария континент. И днес няма европейска държава, която да гледа с добро око на ромите – от десетки години насам те представляват по-скоро сериозен проблем и досадно бреме.

Според данни на ПРООН – глобалната мрежа на ООН за развитие, предоставила най-изчерпателна информация за живота на циганите в Централна и Източна Европа, те живеят в пъти под прaga на бедността

от националното множество граждани в съответната страна. В Ру-

мъния от 10 роми 7 нямат достъп до течатаща вода, а 8 не могат да си позволят основни лекарства, само 2 от 10 домакинства имат телефон. В Косово само 1 от 10 роми над 12-годишна възраст е завършил начално училище, в останалите страни (с изключение на Чехия) начално училище са завършили по-малко от 2-ма на всеки 10 роми. Сумите, които ромите в Македония трябва да плащат само за електричество, надвишават с повече от 7 пъти месечния им доход...

В България живеят между 700 и 800 хиляди роми, според неправителствени организации, или 370 000 според националната статистика (2001). През последните пет години страната са напуснали 50 000 роми, често нелегално в посока Италия, Испания, Гърция и Германия. Във Франция пребивават не повече от 3 000 български роми.

Ромите в България живеят в обособени цигански махали и квартали, които са около 350 в цялата страна. В списъка на престъпния контингент най-много са имената на циганите. Осмината ромски младежи, които обраха и пребиха пътник в автобус в София преди известно време, само защото човекът им е направил забележка да не пушат в автобуса, е само един от

многото типични случаи на ромското поведение. Сбиванията в циганските гета често водят до смъртни случаи.

Жилищата на много роми трудно биха се вместили в представата ни за дом. Някъде живеят по 10 человека в една стая, по селата в северна България ромите нямат дрехи, обувки, жилищата им са без покриви, нямат отопление.

Статистиката сочи, че 18,1% от пълнолетните роми в България са неграмотни и ако тази тенденция се запази, до 15 години половината от ромите ще са неграмотни. Ситуацията с образователните проблеми на ромите е драматична: значителен е делът на ромските деца, които изобщо не тръгват на училище, 64% от тях са завършили не повече от 4 клас, а само 0,2% от ромите завършват висше образование, което практически клони към нула.

Българските роми заминават на гурбет в Европа „за да найде парче хлеб за мене и за цялата семейства“ – както се казва в една известна циганска песен. В Сливен 80% от ромите са безработни, в Лом 500 човека кангурамстват за едно работно място. В Испания и Гърция те са заети в сезонна работа на полето – с бране на грозде, маслини, работят в консервни фабрики, във Франция работят в строителството, в Италия и Гърция се грижат за възрастни хора. Много от тях се връщат, след като спечелят извест-

на сума пари, които влагат в ремонт на къщите си в България и за образование на децата си. Други вземат пари срещу лихва, не могат да намерят работа в чужбина и се завръщат с нови задължения в България.

Мнозина от българските роми са се научили да спазват законите на страните, в които пребивават. Друга част обаче представляват истинска напаст. Обикновено заминават цели фамилии, вземат и бебетата си, децата просят по улиците, майките пребъркат чантите и джобовете на минувачите. Някои по-млади момичета проституират и са част от големи престъпни мрежи. Например нашумелият случай със съдебния процес в гр. Бобини (Франция) срещу 40 ромски трафиканти на български деца от ромския етнос.

Трафикът на български деца е проблем и в Гърция, където вече са разбити 3 канала за продажба на бебета. Престъпни групиробки дават заеми на бедни българки от ромски произход с висока лихва и когато не могат да го върнат, биват принуждавани да родят дете, което предоставят за осиновяване...

Момчето, което нарисува ръждив кръст върху платното на художниците... Дали се е изкушило да пише лепило в подлезите на София като други свои връстници. Дали чувства

погнуса от калната улица, на която се намира неговият дом и затова не иска да разкаже откъде е и къде живее. Дали знае, че цяла Европа мисли за неговото „Включване“ в цивилизирания стандарт на днешния живот, обявявайки десетилетието между 2005 и 2015 година за „Десетилетие на ромското Включване“...

С лице към Живота

От самия си произход циганите принадлежат към най-нисшите слоеве на обществото. Хилядолетия в гените им се е трупала робия и отхвърляне, носещи върху гърба си презрението на цивилизованите народи, в чиито земи са спирали таборите. Професионални аутсайдери за всички времена – така изглежда картината на ромската действителност. Колелото на каруцата, символ на вечното скитничество на циганите през вековете, изрисувано върху тяхното знаме – няма начало и край в циганското колело, сякаш няма надежда, че положението им може да се промени. Кръгът се затваря – каквото е било, такова ще бъде.

Монетата на Съдбата като че ли е обърнala към ромския етнос страната на Смъртта, с всичката инерност, безнадеждие, безвремие и примитивно скотско съществуване.

Социалните програми по отношение на ромите почти не работят, може би защото се опитват да прилагат загладена форма на една твърде грапава същност. По-голямата част от ромския етнос изобщо не стига до осъзнаването и познаването на себе си. Днешните роми в България като цяло нямат мотивация да учат и да развиват заложбите си. Забравили са кое да, гори сякаш не искат да знаят кое да. Достатъчно е да отворим интернет и да видим „смешните“ видеоклипове за цигани, с които някои „цивилизовани“ хора се забавляват – но които са повече от обидни и налагат върху тях пагубно самосъзнание. Повярвали са, че това е лицето им и нямат нищо против да застанат пред камерите и да утвърждават този образ. Хилядолетната инерция ги тегли, колелото се върти, трудно им е да повярват, че са нещо повече от крадци, шмекери, престъпници, убийци, просяци, аутсайдери – така, както ги е „оценил“ външният свят.

Иска ми се онова момче да види обратната страна на Монетата на Съдбата и да застане лице в лице с Живота. Да знае кой е и каква сила носи в себе си, да не се вижда като поражение, но да завърти колелото в посока, достойна за него самия като човешко същество, да се види като един нов Джанго или Чарли, да осъз-

нае какво би могло да бъде, а не какво е и какво е било.

Добрите програми за интеграция на ромите, вложените пари и усилия биха имали смисъл, ако просветлете отвътре в душата им – там, където на човечите е дадено да стъпват на пръсти и пълновластен господар е милостивият Христос. Защото ако и целият свят ги вижда като поражение, като „некачествен човешки материал”, милостивият Бог вижда в тях синове, които имат дял от наследството в Божието Царство, вижда ги красиви, умни, чисти, спасени. Иисус изстрада до смърт хилядолетната им робия и тежките им вериги. Техен избор е да повярват и да приемат истински Неговия дар...

Срещата с Иисус – лице в лице, никога не остава без последствия в живота на човека. Монетата на Съдбата може да обърне доброма си страна към ромите. Променени отвътре, момичетата престават да стоят по магистралите, башите прибират ножовете и тръгват на работа, печелят достатъчно да издължат сметките си за ток и даже да помогнат на други. Момчетата отказват да препрограмират марихуана, тръгват на училище и върши заедно четат Библията... Има много сви-

детеелства, че това се е случвало в ромски махали. Цели общности са променени, със сила, която Господ им е дал отвътре. Техните молитви за прощение греховете на пребиващи в замворите техни близки са ежедневни, в съвместния им живот, който си е цигански памет, приличащ на живота в гръдените първи християнски комуни.

Въпреки хилядолетията на скумане по земята, ромите може би са в самото начало на пътя към дома си. Пътят им или ще се замвори в тяхното циганско колело, търкулнато по магистралите на днешния свят, или ще бъде много дълъг и мъчителен, без посока и крайна точка. Въпрос на избор и среща, в която могат да изявят своя избор. Онова малко момче нарисува кръста ръждив – може би циганският кръст наистина е ръждясал, като железата, които пренасят, като гвоздея, който са откраднали, минавайки покрай разпънатия Христос.

Маргарита Друмева

ЦИГАНСКИЯТ ДОСТОЕВСКИ

„Ако циганите бяха грамотни, целият свят щеше да бъде претъден с цигански писатели“.

Матео МАКСИМОВ

МАТЕО МАКСИМОВ
(1917-1999)

Hаричали световно известния писател Mameo Максимов „циганският Достоевски“ заради дълбокото и достоверно проникване в циганската душа, история, култура. Бил непоколебимо уверен във вродените таланти на циганската природа и издал 11 книги, преведени на 14 езика: „Урситори“ (1946), „Цената на свободата“ (1955), „Седмата дъщеря“ (1995), „Унгарка“ (1987), „Светът, който не е мой“ (1992), „Пътища без фургони“ (1993), „Ангелите на съдбата“ (1999) и пр. В съавторство с Ото Демвайлър участвал в написването на етнографски труд за циганите през 1959 г., а малко по-късно станал пастор и проповядвал евангелието сред циганите, посещавал таборите и учили децата да четат и пишат. Той предоставил и уникална колекция от фотографии, отразяващи живота на своя етнос. Името му ще бъде завинаги свързано и с колосалния му труд – превода на Новия завет на ромски език (на компактни дискове) – Kalderaš Romani, който и днес се използа от циганите.

Неговите предци от старата фамилия Максимови били роби, както всички румънски цигани до средата на XIX век – в Молдова рома-робството било премахнато през 1855 г., във Влашко – на следващата година, макар пълната им свобода да била оповестена чак

през 1864 г. след обединението на Молдавия, Влахия и Трансильвания в държавата Румъния. Този акт бил последван от най-мощната миграционна ромска вълна, главно към Унгария и Русия. Прадядото на Mameo достигнал столешната възраст от 98 години, дава иметра Височина и тежал 160 килограма: „Достигнах своя максимум“ – казал тој преди да умре и се нарекъл Максимов – фамилия, с която продължили да се наричат неговите потомци.

След постановлението за освобождаването на ромите, прадедите му емигрирали в Русия, опитвайки се да забравят униженията, на които били подложени циганите от жадните за развлечения румънски „благородници“. Никой тогава не подозирал, че ужасяващите истории ще се повторят в живота им по-късно със страшна сила – малцина от фамилията Максимови останали живи след циганския Холокост – Kali Traš...

Мамео Максимов описал живота на три поколения Kalderaš в „Светът, които не е мой”, разказ за скитаществата на фамилията в Сибир, написан по споменините на баща му и чичо му. Това не е точно история от тина „кога – къде – какво”, с точни дати, географски места и имена, а по-скоро история за живота на Kalderaš общността, за хората, които пътуват заедно като група в търсение на добрия бизнес и за приятелски настроенията власти към циганската семейства – събития, които намерили трайно място в паметта на поколенията. Някои от тях били музиканти, други калаидисвали бакъри и продавали медни съдове. Често в разказваните истории се включвали странни митични същества, родени от фантазията – съдбоносните mamijori („баби”), които могат да разрушат света, но също и да го съхранят; за фаталната смърт на единия близнак – защото единият винаги трябва да умре; за дуелите, които могат да защитят честта на оклеветения и за още много, много драматични случки.

Фамилията дълго пазела споменините за Първата световна война, за революцията в Русия: „Червените се борят срещу белите. Те наистина са

абсурдни хора. Това е, което мислят циганите!” Осъзнали, че Kalderaš ще са жертвии без значение кой ще победи – белите или червените, много семейства решили да напуснат Русия – кой, където може, където и да е граде – Западна Европа, Латинска Америка, гори Китай. Близката семейства Тайкън се заселила в Швеция, където две сестри станали много известни – писателката Катерина, и Роза, която изработвала красиви сребърни бижута. Друга част от „голямото семейство” останала в Полша, където по време на Втората световна война били убити 27 човека в един ден.

Дядото и бабата на Мамео и техните 14 деца (единият от които бил баща му) заминали още през 1914 година за Испания. По пътя тамко Максимов запомнял лесно сумите на разните езици и когато пристигнали в Барселона, той можел елементарно да разговаря на 23 езика. Именно там се родил Мамео, на 17 януари 1917 г., „може би ден по-рано, или ден по-късно... Във всеки случай аз бях роден. Моите родители не са ме регистрирали в кметството и никога не съм имал удостоверение за раждане”.

Майката на Мамео била от циганска семейства Manouche. Тя починала

при раждането на шестото си дете в Белгия. Мамео почти не я помнел. Семейството заминало за Франция, когато Мамео бил 3 годишен. Фамилията обикаляла цялата страна и съседните държави, но основно се движела около Париж, където по това време живеели около 5 – 6 хиляди Kalderaš. Вечер баща му го учел да чете и пише, а Мамео така и не ходил никога на училище.

„Баща ми ме научи на броя до десет и да чета буквите. Останалото научих сам. По това време аз бях на около 7 или 8 години... Светът би бил препълен с цигански писатели, ако циганите можеха да пишат. Просто га се

напишат тези фантастични истории за живота в Русия, които моите чичовци ми разказваха толкова колоритно и завладяващо! Не бива да се промени даже една дума; би било достатъчно просто да се запишат по начина, по който циганите ги разказват”.

Когато мамкото починал, Мамео бил на 14 години и върху него легнала грижата за четирите му по-малки братя и сестри, разчитайки да прогаде как лайдисаните от него комли. Вечер на свой ред учел децата да четат и пишат, преразказвал им историите за далечни страни, които запомnil от баща си и чично си, пропити с тайнственост в светлината на циганския

оѓан. От него тогава научили, че правдите им намерили на улицата в Тимишоара едно 12 годишно бездомно момиче от еврейски произход. Прибрали го при семейството си и се грижил за него, докато момичето пораснало достатъчно, за да се ожени за него. Любовта им била силна и вълнуваща до края на живота им.

Най-страшни били разказите за Kali Traš – „черният ужас“, Смъртта, останали в спомените и трагедиите на рода им...

При циганите не съществуват традиции в писаното слово, още повече на техния „несъществуващ“ език. В действителност Русия е подкрепяла развитието на малцинствата, езика и културата им, още в началото на 30-те години на миналия век били публикувани ромски приказки и стихове.

Но като цяло липсват литературни амбиции в ромската общност навсякъде по света и по принцип тези истории са се предавали устно. Mameo єгва ли е щял да ги опише, ако не било съдбовното съвпадение

на две случаи в живота му: кървавият сблъсък между две ромски семейства, в резултат на което Mameo се оказал в затвора, и настояването на неговия адвокат, мосъ Жак Изорни, да опише конфликта и циганските обичаи, които имат отношение към караницата, за да изгради защитата си в съда. Mameo изпълнил молбата му и когато предал записките си, всички били удивени – той не просто написал нужната на адвоката информация, а истинска повест, която по-късно била публикувана под името „Урситори“. Неговата креативна фантазия водела Mameo отвъд пределите на адвокатската молба. В затвора той значително повишил грамотността си.

Това се случило през лятото на 1938 година в сърцето на Франция. Меж-

гу клана на Kalderaš Roma и клана на Romanichels (English Roma) пламнала една от най-известните цигански битки във френските гворове. От семейството на Максимов отвлекли момиче, принадлежащо към другата фамилия, след което мъжете извадили ножовете... Mameo бил само наблюдавател на кървавата разпра, но бил обвинен като съучастник.

Бъдещият писател имал невероятния късмет, че именно мосъл Жак Изорни бил негов адвокат във съда. Тогава той бил в началото на кариерата си, но имал изключителната гарба да усеща характера на човека срещу него, което била една от причините да си спечели репутацията на известен парижки адвокат. Изорни защитил младия циганин по блестящ начин, давач над рутинния ангажимент, който имал като адвокат към клиентата си. Между двамата се зародила дълбока привързаност, която продължила цял живот.

На Mameo му бил необходим лек импулс, за да се превърне от популярен разказвач на истории в писател. Действието в повестта се развива в Румъния, 18 век. В циганската румънска културна среда тогава битували фантастични същества – Урсито-

ри – ангели, които предсказвали съдбата на новородените, в нашия фолклор тази роля играят орисниците. Урситорите са три: едната предричала, че новороденото дете – Арнико, син на Тереина, ще има знаменито бъдеще. Втората – незабавна смърт. Третата, главният ангел, можела да промени предсказанието и посочила горящия дънер в огъня, близо до който лежали родилката, детето и мајката на Тереина, drabarni (магьосницата) Дунича, като предсказала, че малкото момче ще живее докато дънерът изгори. Магьосницата Веднага извадила дънера, изгасила огъня и дала дънера на мајката за съхранение. Животът на детето бил в дънера – колкото по-дълго той е далеч от огъня, толкова по-далеч ще бъде Арнико от болестите и смъртта. Но ако целият дънер изгори, никаква сила не може да го избави и Арнико ще умре.

Тереина не живеела със семейството на съпруга си. Според циганските обичаи истинската невястма (bori) трябвало да следва съпруга си, да стане част от неговото семейство и да бъде покорна на свекърва си (sasvi). Може бинейните близки са я изолирали от общността, понеже drabarni обвинила свекърва си за смъртта на

нейния собствен син – съпругът на Тереина умрял 6 месеца след брака им.

Тереина пожелала да „кръсти“ Арнико – кръщението от истински свещеник за циганите било изключително важно: така детето било признато за част от общността и силите на „другия свят“ вече нямали върховна власт над него. Имало нужда от кръстник, но никой не искал да поеме тази отговорност, понеже всички се страхували от майка ѝ – магьосница-та... И т.н.

„Урситори“ е типична митологическа ромска приказка със свръхестествени същества, многопосочна реалност, романтична, абсурдна за рационалните мислители на западната цивилизация в навечерието на Втората световна война.

На 3 октомври 1939 г. Франция обявила война на нацистка Германия и започнала истерията срещу испанските бежанци – евреите и циганите номади били обвинени в шпионаж в полза на германците. Много ромски семейства се опитали да избягат в Испания, но само някои успели да минат границата. Фамилията Максимов не успяла – арестували ги и ги

интернирали в лагер в Пиренеите на испанско-френската граница, където вече имало досма евреи. Циганите били около 2000. Мъжете живеели отделно от жените, а след 42 дни полицията прехвърлила циганите в други два ромски лагера. Бракът с първата му съпруга се разтрогнал, както се случило с много други ромски семейства – съпругата му принадлежала към друг клан и когато Максимови били интернирани, тя тръгнала с роднините си.

Френските концлагери се отличавали от немските по това, че не били насочени към болезнено унищожаване на затворници, макар условията на живот и там да били изключително тежки – лагери, оградени с бодлива тел. Понеже не осигурявали храната им, на Roma, Manouche и Kale разрешавали да напуснат лагера, за да работят и изкарват прехраната на по-голямата част от семейството, което оставало в плен. В Тарб, ромите били интернирани в бивша стара болница с врати и прозорци, пълни с гунку, и през зимата температурата спадала до под нулата. Матео можел най-добре от всичко да калаидисва комли, в тежките години на войната

Все се намирали търговци, които да платят за труда му. Така мъжете от фамилията излизали от лагера, правели ремонти на комли, машини, оборудване, с което гори спечелили малко пари и доверието на живеещото в околността население.

Тъмничарите обичали да казват, че ромите са затворени в лагера, понеже са „безполезни бродяги“. Mameo успял да издейства за себе си 5 дни отпуск и отишъл в Париж, понеже бил убеден, че ако успее да публикува повестта си „Урситори“, семейството му ще бъде освободено и считано за обществено полезно. В Париж се свързал с Изорни – своя адвокат, и подписал пълномощно, с което Изорни можел да подписва договори с издателски къщи от негово име. Така през 1942 г. адвокатът подписал договор с крупната френска издателска къща „Фламарио“, която издала повестта „Урситори“ след войната, през 1946 г.

Mameo Maximov бил първият циганин в света, който погадал в немския съд искане да бъде признат за жертва на гонения по расов признак. След 14 години искът му бил удовлетворен – прецедент, който помогнал през 1982 г. всички цигани да бъдат

признати като жертва на геноцид и гонения по расов признак.

Повестта „Урситори“ имала невероятен успех, най-вече поради таланта на Mameo Maximov да опише и сподели със света историята на циганите в необичайната за ромите писмена форма. Всички негови следващи романни, разкази, приказки предизвиквали удивлението на света: съществата от „другия свят“ живеели паралелно с живите цигани всеки ден. Съдбата, призраците, мъртвите души се месели в живота на циганите, но над всички тях стоял Бог – въплъщение на Върховното добро. Циганите искрено вярвали в тяхното съществуване до момента, в който станали християни.

Веднъж Mameliga, чийто мъртъв годеник се опитал да я отведе до гроба му, разкъсала грехите си на парченца и ги хвърлила върху него – така се спасила. Силенка – малката седма дъщеря от едноименната повест се превърнала в drabarni (вещица). Макар никога да не е направила нищо лошо на никого, тя била осъдена, понеже използвала сили, които не са в правомощията на смъртния човек да владее и принадлежат само на Бога. Исто-

рията за раждането на нова Вещица била родена по време на живота на ромите в лагерите, където са били интернирани. Историята описвала всичките им страдания – глад, студ, страх, желание да оцелеят в жестоката реалност на войната.

В „Светът, който не е мой“ главният герой е Рубаа (Рълк), който се загубил в гората като 4 годишно момче. Монасите го намерили и го отвели в манастира, където се грижели за него, научили го да чете и пише, да свири на балалайка, след

което се върнал отново при народа си. Бог не прави разграничения между хората, не гледа лицата им и цвета на кожата.

В други разкази се разразявали битки с ножове, в трети кангурам-женихът работел една година без пари на башата на момичето – според стар обичай в Индия... Навсякъде се разгаряли силни страсти, циганите се влюбвали с целия огън на кръвта си, но не винаги се случвало да се оженят според желанието на сърцето си, а по настояване на родителите – циганските „Ромео

и Жулиета" се появили на света чрез книгите на Mameo Maximov.

Всички разкази на Mameo включвали много ненамрочиво информация за древните културни обичаи на цигани: как ромите седят с кръстосани крака, как жените поднасят първото бълого с храна на госта, как трябва да се държи жената към мъжа си и мъжът към жена си – все детайли, които изразявали romipen – ромската самоличност.

„Когато чуете думата „циганин”, Веднага би трябвало да ви идва наум свободата, песента, танцът, магията. Някои филми популяризират сценни, в които циганско момиче танцува чувствено с боси нозе около огъня с полуоголи гърди – тези, които са правили филма, не знаят абсолютно нищо за ромските закони. Ако едно ромско момиче се осмели да си покаже голите крака или голите ръце, или разкрие гърдите си, тя може гори да бъде отлъчена от църквата“.

В продължение на целия си живот Mameo Maximov живял скромно в малък

апартамент в едно Парижко предградие. Обичал да вечеря в близкия ресторант на алжирския си приятел. Но най-важното в живота си той считал пасторската дейност.

„Моите хора са по-свободни, отколкото преди. Въпреки това пред нас съществуват още много бариери... Бог искаше от мен да се обърна към Него и аз станах пастор през 1961 г. Оттогава съм се променил много, вече нямам същите становища, които имах преди. За щастие“.

След превода на Новия Завет, Mameo Maximov започнал да превежда Стария Завет, но не му стигнало времето, болестта и смъртта прекъснали започнатото дело. Макар неговите истории да ни разкриват в голяма степен самоличността на неговия етнос, никога няма да „усетим вкуса на мялото, ако само четем за него“. Трябва да го опитаме, за да разберем истинската му сладост – това и ни оставя като завет световно известният писател от Kalderash, „циганският Достоевски“ – Mameo Maximov.

МОЖЕ ДА
се ПРИЧАСТЯВА

без да сме се

МОЖЕ МИ ПОМИРИЛИ

да се ПРИЧАСТЯВАМЕ,

без да сме се

ПОМИРИЛИ

Марина Бирюкова

ЧИ АМЕ, се И?

„И като искаш га пиеш Божествената кръв за общение, първом се примери с тия, които са те осъкърбили.“ Тази молитва се чете непосредствено преди причастяване със светите Христови Тайни. Но винаги ли обръщаме внимание на тези думи – „първом се примери“? Изповядваме се, га, изброяваме „ежедневните“ грехове, доколкото успяваме да ги забележим; но примиряваме ли се в сърцето си с всички, с които сме били в конфликт, които са ни наранили и ощетили?

Да предположим, че честно сме обмислили случилия се конфликт, потърсили сме вината си и сме я изповядали, а за другото ни се струва, че е виновен само нашият „опонент“. И с това твърдо убеждение ние пристъпваме към Чашата... Но, дали га не спрем? Нека си припомним, какво казва Спасителят: „И тъй, ако принасяш гара си на жертвеника, и там си спомниш, че брат ти има нещо против теб, остави гара си там пред жертвеника и иди първом се помири с брата си, и тогава го юди и принеси гара си.“ (Мат. 5:23-24).

Може ли да се причастяваме, без да сме се помирили? Този въпрос ми зададе накоре моя позната. Отношенията с нейната свекърва не са съвсем гладки. А свекървата наистина е дама с доста тежък характер. Лицето на събеседницата ми – много добър, открит и искрен човек – изразяваше голямо притеснение.

Затова пък друга моя позната се причастява, без да се колебае, въпреки че отдавна Богу лютва война с родната

си сестра и то заради жилищен въпрос: гъвете не ус-
пяха мирно да поделят жилището и вилата на родите-
лийте си. „Тя е виновна, не аз! Аз бях към нея абсолютно
почтена; защо пък аз да не можа да се причастя?!”

Веднъж в годината, В Неделя на прошката, ние молим
за прошка обикновено „близките”, православните – те
ще разберат, а другите не разбират. Но преди свето
Причастие да се обадим на някой външен, който не би
разбрали, който е виновен пред нас, и да се извиним, без
да взимаме предвид неговата вина – не, за това няма-
ме сили. В най-добрия случай се покланяме и прошепва-
ме „простено – прости” на онзи, който стои зад нас,
докато чакаме за изповед.

Можем ли да се причастяваме, без
да сме се примирili с всички?

Може ли да приемем, че сме
се помирили, ако таим оби-
га в себе си и тя ни мъчи?

Как га се справим с тази обига?

Ако конфликът е принципен
и га се извиниш на „другата
страна“ изглежда предателство?

Инакрая, какво да правим, ако чове-
кът, с когото сме в конфликт, от-
казва да се простим и помири?

На тези въпроси отговаря свещеник Александър Домовиков, предстоятел на камегралата „Света Троица“ в Саратов. – „Първом се примери“ – какво означава това? Дори и невярващият човек, ако не е лишен от съвест, ще се съгласи, че трябва да се извиним, ако обидим някого. Но тук става дума за нещо друго: съветват ни да се помирим, именно ние първи да се помирим не с тези, пред които сме виновни, а с тези, които са ни осърбили. Ние не сме виновни, но все пак трябва да търсим мир. Спасителят не казва: ако си спомниш, че си обидил близкия си, отиди и се извини.

Той казва нещо различно: ако си спомниш, че близкият има нещо срещу тебе. В случая не се отдава никакво значение на това кой от Вас двамата е по-виновен – ти или твой ближен.

Когато някой прави първата крачка за помиряване с онзи, който е виновен пред него, той прави това не само заради себе си, не само заради спасението на своята душа, но и заради другия човек: maka се опитва да го спаси от греха, да го подкрепи. Та нали този, който ни е обидил, не винаги може пръв да осъзнае вината си пред нас и да се извини. Напълно вероятно е той да няма достатъчно нравствени сили за това, да е в началото на духовния път. Нашето действие може да промени този човек и той да започне да се отнася различно към себе си и към другите.

Това поведение – пръв да търси мир с тези, които са го осъкърбили, е характерно за човек, който е по-близо до съвършенството от онзи, който може само да се извини на тези, които е ощетил. В Евангелието от Матея, пета глава, ние четем призива: „...бъдете съвършени, както е съвършен и Небесият Ваш Отец” (Мат. 5:48). Та нали да се помириш пръв, без да обръщаш внимание, че ближният е виновен пред теб – това е пътят на Самия Христос. Това е пътят на Бога, Който пръв направи крачка на помирение, като го даде при отпадналото от Него човечество. Една неизвестно жертвена крачка. Господ се моли за тези, които Го разпъват. Затова ние трябва поне в някакъв степен да следваме Неговия пример и първи да се помиряваме с тези, които са ни обидили или осъкърбили.

Ако този, с когото се опитваме да се помирим, отказва да ни чуе и упорства в своята вражда към нас, това си е негов проблем, казано на съвременен език. Ще припомним един случай от Киево-Печерския патерик, за да покажем по-ясно, какво става с човека, който съзнателно се отказва от помирение.

Тежко болен, агонизиращ монах моли за прошка човек, с когото са във Вражда. Онзи отговорил: „Няма да ти простя нито в този живот, нито в бъдещия!“ – и веднага паднал мъртъв. А болният оздравял, скочил от болничния одър и разказал на братята, че видял ангел с копие, който поразил онзи монах веднага след страшните думи „Нито в този живот, нито в бъдещия“.

А историята на първите Векове на християнството е съхранила за нас този случай: християнин, който е воден на смърт, се лишава от мъченически венец, защото отказва да се помира със свой ближен (виж житието на свети мъченик Никифор Антиохийски). Трябва задължително да се молим за тези, които отказват да простят и да се помирят. Но за да се молим, трябва първо самите ние да простим. Да „простим дълговете“, както се казва в молитвата, която Христовите ученици чуват непосредствено от Него.

За спомената по-горе жена, която беше – онази, която се страхува да се причастява, защото е в конфликт със своята свекърва – можем да кажем, че отношението ѝ към светото Причастие е правилно. Ние трябва да се страхуваме да се причастим недостойно. Апостол Павел пише в Първото послание до Коринтяните: „Но нека

човек да изпитва себе си, и тогава да яде от хляба и да пие от чашата. Защото, който яде и пие недостойно, той яде и пие свое то осъждане, понеже не различава мялото Господне” (1Кор.11:28-29). Неслучайно светите Тайни се наричат и страшни. Обаче, ако тази жена е направила всичко, което е по силите ѝ, за да възстанови мира със своята свекърва, и за раздора е виновна само последната, тогава няма и не може да има пречка да се причасти с Христовите Тайни. А що се отнася до втората жена, която не е успяла да подели мирно наследството с родната си сестра, ще кажем, че не сестра ѝ, а тя самата е в беда: „...защото каква полза за человека, ако придобие цял свят, а повреди на душата си” (Мар.16:26).

Преди свете Причастие наистина трябва да си спомним всички конфликти и спречквания, които са станали през последния период. Неделя на прошката е само Веднъж в годината, но в някои манастири чинът на взаимно опрощаване се извършва всяка вечер. Нищо не ни пречи да си организираме „събота на прошката” преди да се причасшим със светите Христови Тайни; а още по-добре – веднага след конфликта, още в същия ден, защото „...слънце да ви не залязва гневни...” (Ефес. 4:26). Нищо не ни пречи, освен нашето самолюбие, точно то е препятствието в нашите сърца.

Чувството на обига, понякога настойчиво, което ни преследва години наред, говори за това, че не сме се преобразили с гордостта и тя не ни дава възможност да видим станалото по друг начин. Та нали Всъщност повечето от нашите конфликти стават по вина на гъвете стра-

За вярващия човек няма много истини, няма „моя“ и „твоя“ истина, има една Истина – Божията. Именно няя трябва да защитаваме.

ни. И ако ни преследва обига, ако не минава и ден, без да си спомним за тази обига – тогава ние изпадаме в самооправдание, като въздигаме себе си над онзи човек. С това самооправдание и самовъзвисяване увояваме греха си. Преди изповед, преди свето Причастие трябва задължително да видим обидите си от различна гледна точка: а може би аз не съм прав. Това, че се е появило съмнение в нашата правота е вече стъпка към поправяне.

А какво да правим, когато конфликтът ни изглежда принципен, когато участваме в него не заради личен интерес или не от самолюбие, а заради истината и справедливостта? Ако просто сме нарекли нещата с техните имена, казали сме необходимата истина, защитили сме някого, който е имал нужда от защита? В този случай трябва ли да молим за прошка тези, които сме засегнали? Та нали не бихме могли да постъпим по друг начин!

Предполагам, че и в този случай следва да поискаме прошка и да предложим да се реши проблемът по мирен път, така че никой да не е унижен или оскърбен. Тук е важно да се разбере, че не защитата на справедливостта, а нашият амбиции не ни позволяват да направим това. С мирни средства бихме защитили по-бързо и по-успешно онези, които са ни скъпи, и онова, което е ценно за нас. И това ще е полезно за всички: за тези, които са защитавани; и за тези, от които сме ги защитавали, и за самите нас, и за Божията истина. За Вярващия човек няма много истини, няма „моя“ и „твоя“ истина, има една Истина – Божията. Именно няя трябва да защитаваме. Ако настоява на своята правота, човек поставя „своята истина“ над Божията. Затова не трябва да слушаме лукавия, който ни нашеява: „Ти не трябва да се извиняваш, защото си прав“.

Като свещеник ми се е налагало неведнъж да казвам на енориашите: Вие ще се причастите, ако поне се обадите, извините, и се опитате да се помирите. Ако не – не мо-

жете да участвате в Евхаристията. Не мисля, че това е „коравосърдечен” подход. Ако някой е в състояние на Вражда и се отказва от мира, това означава, че той осъжда своя ближен, поставя себе си по-високо от него, а твърди, че истината е на негова страна.

Свети Йоан Златоуст има следната мисъл: преди да вършиш Божието дело, изпълни човешкото. Да се върнем към думите на Спасителя за гара, които е необходимо временно да оставим пред жертвеника: като казва това, Той се грижи преди всичко за нашите души. Защото Всъщност Бог не се нуждае от гаровете, които донасяме в храма, Бог не се нуждае от нищо; но за Него е важно душите ни да пребъдват в мир. Ако в душите ни няма мир, донесените при жертвеника гарове губят смисъл. „Жертвата Богу е дух съкрушен” (Пс. 50:19). Можем ли да говорим за съкрушен дух, ако „всички са ни виновни”?

Източник: www.pravoslavie.ru

Превод от руски: **Евгения Николчева**

**Фондация „Покров Богородичен”
Издателство „Омофор”**

София 1330, ул. „Младежка искра” 3
тел.: (02) 987 16 55
e-mail: omophor@gmail.com
www.pravoslavie.bg
www.omophor.com

* * *

Книжарница

<http://shop.pravoslavie.bg>
e-mail: bookstore@pravoslavie.bg

* * *

Електронни издания

<http://ebooks.pravoslavie.bg>
e-mail: ebooks@pravoslavie.bg

p r a v o s l a v i e . b g

WWW.SVET.BG